

ALAPY GYULA

Az azonosság és azonosítás néhány elméleti kérdése a kriminalisztikában

Azok a nagy sikerek, amelyeket a szocialista tábor országai a társadalmi rend építésében és ezzel együtt gazdasági terveik megvalósításában értek, az egész emberiség történelmi fejlődésében fontos tényezőt jelentenek. Ebben a gyors előrehaladásban a technikai eredmények mellett, amelyek természetük szerint néha világszennzációkként jelentkeznek, az új társadalom fejlődésének egyes eseményei is nagy érdeklődést keltenek világszerte.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának legutóbbi, rendkívüli, XXI. Kongresszusa a társadalmi és gazdasági fejlődés célkitűzéseit vitatta meg és határozatai kijelölik a kommunizmus kibontakozó építésének korszakában a szovjet nép előtt álló legfontosabb feladatokat. A Kongresszus határozatai foglalkoznak a bűnözés elleni harc kérdéseivel is és a nagyszámú jelentős célkitűzés sorában ezek a kérdések joggal keltik fel az egész szocialista tábor büntetőjogászainak figyelmét. A XXI. Kongresszus mozgósítja a bűnözés elleni harcra az egész társadalmat és jelentős feladatokat állít az igazságszolgáltatási szervek dolgozói elé. A határozat célul tűzi ki megfelelő történelmi szakaszon belül a bűnözés teljes megszüntetését és megjelöli azokat a módszereket, eszközöket, amelyek ennek a célkitűzésnek megvalósítását szolgálják. A Kongresszus határozatai nyomán az igazságszolgáltatási és közrendészeti feladatok közül egyre több közvetlenül a társadalmi szervek ellenőrzése és irányítása alá kerül. Például kiszélesedik a társadalmi bíraskodás köre, a közrend védelmét a népi rendészeti druzsinák biztosítják már több helyen, társadalmi bizottságok is hathatósan segítik a fiatalok társadalmi nevelését. A korábban állami feladatot képező ilyen irányú tevékenység egyre szélesebb körben kerül a társadalom szervezett erőinek hatáskörébe, s ezen az úton közvetlenül a tömegek látják el ezeket a fontos feladatokat. E feladat végrehajtásának eredményeként óriási erők indulnak harcba a bűnözés korlátozására, majd teljes megszüntetésére.

A Szovjetunió 1958 decemberében elfogadott büntetőjogi törvényei, amelyek összességükben a szocialista büntetőjog elvei szabatos összefoglalásának tekinthetők, meghatározzák a bűnözés elleni harc feladatait is. A büntető eljárás feladatai sorában az Alapelvek 2. cikke „a bűnözés kiirtását” követeli meg és előírja, hogy „mindenki, aki bűncselekményt követett el, elvegye az igazságos büntetést és egyetlen ártatlant se vonjanak felelősségre és ne ítéljenek el”.¹

¹ A Szovjetunió 1958. évi büntetőjogi szabályai. Bp. 1959. 41. p.

Valamennyi elkövetett bűncselekmény feltárása hatalmas feladatot ró az igazságszolgáltatás szerveire, amelynek sikeres végrehajtásához joggal igénylik a büntetőjogtudomány segítségét. A büntetőjogtudomány és segédtudományai az új célkitűzések megvalósítása során jelentős feladatokat kaptak. Ilyen feladat például az új törvények egyes intézményeinek mélyreható elemzése, amelynek elő kell mozdítania az új intézményeknek a gyakorlatban való helyes megvalósítását. A büntetőjog segédtudományai közül a kriminológiai kutatások pontosabb adatokat kell feltárjanak a bűnözés okairól, a bűnözés egyes formáinak intenzitásáról stb. A kriminalisztika mint a büntetőjog egyik segédtudománya újabb és újabb módszereket kell kidolgozzon a bűncselekmények feltárására, a büntető per bizonyítékainak felismerésére, összegyűjtésére, rögzítésére és értékelésére. A kriminalisztika feladata az is, hogy a természettudományok egyre újabb és nagyobb jelentőségű eredményeit, a saját céljai szerint specializálva és továbbfejlesztve, a bűncselekmények feltárásának szolgálatába állítsa. Nem lehet célunk valamennyi lehető feladatnak akárcsak megemlítése sem, amelyek az új szovjet büntető törvények végrehajtása során az elmélet és gyakorlat dolgozói előtt felmerülhetnek. Ezúttal a kriminalisztika egyik alapvető problémájának, az azonosítási eljárásnak néhány kérdését vizsgáljuk.

*

Annak a hatalmas feladatnak helyes végrehajtása, hogy mindenki, aki bűncselekményt követ el, elvegye igazságos büntetését és senkit se vonjanak ártatlanul felelősségre, többek között azt követeli, hogy az eljáró bíróság vagy az intézkedésre illetékes más hatóság helyesen állapítsa meg az anyagi igazságot, azt a tényállást, amelynek alapján a törvényszabta intézkedést megteszi, a törvényt alkalmazza. Az eljárás során más és más következményeket von maga után a bíróság ítélete, a nyomozó szervek vagy az ügyészség határozata, más ezeknek az intézkedéseknek a jogi természete stb. Minden törvénykezési döntés azonban csak akkor juthat a helyes és a törvény által célul tűzött következtetésekre, ha az alap, amelyen nyugszik, az ügy releváns tényállása, helyesen megállapított.

A büntető eljárásban az anyagi igazság elve az objektív valóság teljes és pontos egybeesését jelenti a nyomozás, illetve a bíróság megállapításaival a büntető felelősségre vont személyek bűnössége vagy ártatlansága tekintetében.² A tényállás lerögzítése mindenkor a múltban megtörtént eseményt állapít meg. Ennek a megállapításnak, voltaképpen rekonstruálásnak eszközei azok a jelenségek, amelyek a bűncselekmény folytán az anyagi világban visszamaradtak. Ezek lehetnek tárgyak, a tárgyakon a bűncselekmények folytán végbement bizonyos változások, valamint az emberek tudatában a bűncselekmény tényeiről visszamaradt emlékezet. A büntetőeljárás jog ezeket a jelenségeket tekinti bizonyítékoknak, amelyeknek a törvényszabta formában történt vizsgálatából meríti az eljáró bíróság vagy hatóság észleleteit, állapítja meg a tényállást.

A tényállás helyes megállapítása megköveteli, hogy az eljáró hatóság az egyes tényeket ne csak észlelje, hanem ezeket a logika törvényei szerint rendszerezze, állapítsa meg való összefüggéseiket, válassza el a véletlen, a közömbös, a felesleges, a kétes adatokat a szilárdan, megbízhatóan rögzített

² SZTROGOVICS, M. SZ.: Kurz szovetszkogo ugolovnogo processza. M. 1958. 167. p.

tényektől. A tényállást szubjektíve a bíróság vagy az illetékes hatóság belső meggyőződése fejezi ki, amely a megállapított tényeket a szocialista jogtudat alapján értékeli. A büntető eljárás során megállapított tények nem azért igazak, mert az eljáró személynek éppen ez a belső meggyőződése, hanem azért, mert a döntés pontosan megfelel azoknak a tényeknek, amelyek az eljáró hatósági személy belső meggyőződésétől függetlenül a valóságban tényleg megtörténtek.

A szocialista állam a szocialista törvényesség maradéktalan évrényesülésének feltétlen megkövetelésével a legmagasabb követelményeket támasztja az igazságszolgáltatással szemben. Ezek a követelmények azonban mindenben teljesíthetők, mert a szocialista igazságszolgáltatás a dialektikus materializmus módszereivel, tehát a tudományos megismerés marxista módszerével rendelkezik, amely a jelenségek tudományos módszerrel történő vizsgálatát és az igazság megismerését biztosítja. A bizonyítási eljárás a megismerés tudományos módszereinek a felhasználásával és a természettudományok vívmányainak alkalmazásával egyre tökéletesedik. Ezeket a tudományos ismereteket a büntető eljárás számára még számos további feladat megoldásával együtt a kriminalisztika dolgozza fel.

A szocialista kriminalisztika mint önálló tudomány felöleli a bűncselekmények nyomozásának egész területét, a nyomozás során felmerülő kérdések általános elvi megoldásával szolgálja a büntetőjogtudományt. A gyakorlatban az eljárás során a kriminalisztikai szakértő az a személy, aki ezeket az ismereteket tudományos szinten az egyes eljárásokban a hatóságok előtt konkrétan kifejezi. A bűnüldöző szervek mindennapi munkájuk során a gyakorlatban alkalmazzák a kriminalisztika tudománya által kidolgozott módszereket, eljárásokat, eszközöket stb.

A kriminalisztikai szakértők tevékenysége rendkívül szétágazó. A kriminalisztikai szakértői vizsgálatoknak — bár távolról sem kizárólagos területe, de igen széles körben jelentkező formája a tárgyi bizonyítékok vizsgálata, egyes tárgyak vagy személyek azonosságának megállapítása vagy kizárása. Annak biztos megállapítása, hogy a helyszínen megfordult személy azonos azzal, aki az ujjlenyomat-nyilvántartásban szerepelt, vagy a bűncselekmény során felhasznált eszköz az, amelyik a nyomot hagyta és a házkutatás során lefoglalták, látszólag igen egyszerű feladat. Ez távolról sincsen így. Ennek a gyakori feladatnak, az azonosításnak helyes megoldása csak biztos elméleti alapokon lehetséges. Ez a cikk ezek közül az elméleti alapkérdések közül vizsgál egynehányat. Az azonosság megállapítása vagy kizárása, tehát az azonosítási eljárás önmaga is sokoldalú, lényegében annyiféle feladatot kaphat, ahányféle vizsgálatot folytathat a gyakorlatban a kriminalisztikai szakértő. A sokféle vizsgálatnak azonban számos lényeges közös vonása és feladata van. Mindenekelőtt ilyen közös fogalom az azonosság fogalma és azoknak a tudományos módszereknek meghatározása, amelyekkel az azonosság megállapítható. A szocialista kriminalisztika tudománya a dialektikus materializmus megállapításaira építi fel az azonosság fogalmának meghatározását és a dialektikus materializmus módszereivel vizsgálja és dönti el az azonosság fennforgását vagy kizárását. A dialektikus materializmus azonban sohasem váltja fel a szaktudományokat. Az egyes természettudományi ágazatok viszont nem vizsgálják területükön azokat a jelenségeket, amelyek a kriminalisztika számára döntő jelentőségűek. Például az orvostudomány az ujjlenyomatokat nem vizsgálja abból a szempontból, hogy ezek hogyan és mennyiben alkal-

masak személyek azonosítására. A kriminalisztika tehát saját speciális feladatainak megfelelően tanulmányozza a számára releváns jelenségeket. Az alábbiakban a kriminalisztika sajátos igényeinek megfelelően tesszük vizsgálat tárgyává az azonosság fogalmának és az azonosítási eljárás lefolytatásának elméleti kérdéseit. Ezeknek az elméleti kérdéseknek jelentősége van a szakértő munkájának elvégzése során, éppen úgy, mint a szakértői vélemény értékelésében is. A kriminalisztika e lényeges elméleti kérdéskomplexumának helyes értelmezése a technika helyes felhasználásának mellőzhetetlen alapja.

I

Az azonosság fogalma és az azonosítási eljárás kérdései a szocialista kriminalisztika tudományának rendszerében az általános részben kerülnek megtárgyalásra. Ebben teljes egységet lehet megállapítani a szocialista országokban használt tankönyvek között.

A burzsoá kriminalisztikai tankönyvek mellőzik az azonosság fogalmának taglalását, természetesen ebből az is következik, hogy nem fordítanak figyelmet az azonosítási eljárásra, tudományos módszereinek taglalására sem. Például a számos kiadást megért és sokak által a burzsoá kriminalisztika alapvető művének tekintett Hans Gross-féle kézikönyv³ éppen úgy nem foglalkozik ezzel a kérdéskomplexummal, mint a közismert, lexikális jellegű közikönyvek sem.⁴ Az azonosítási eljárás számos gyakorlati kérdése vetődött fel a múlt század végén a személyazonosítás rendszerének nemzetközi kidolgozása során, ahol először Bertillon francia kriminalista testmérettani rendszere dominált. Ennek a rendszernek hiányosságai, amelyek főleg abból következtek, hogy az alapjául szolgáló testméreti adatok nem voltak alkalmasak azonosításra, új rendszer nemzetközi bevezetését tették szükségessé. Ennek alapja az ujjlenyomatok alapján történő azonosítás, amelynek legfejlettebb rendszerét, a Henry—Galtton-rendszert ma is általában használják. Az ujjlenyomatok „személyazonosítási jegyként” történő alkalmazása azonban Kínában már évszázadok előtt is ismeretes volt. Bertillon azonosítási rendszerének kudarcra lényegében az azonosság-fogalom hiányos elméleti feldolgozásának következménye volt.

Az azonosság metafizikai fogalmát az „A est A”-formula fejezi ki. Ez az azonosság-fogalom merev és semmi többet sem mond, mint hogy minden dolog önmagával egyenlő. Igen kifejező az a példa, amit a fogalom tévességének bemutatására Fogarasi Béla akadémikus Logika e. művében felhoz: „Az uránium izotópja: U²³⁵ és U²³⁸ azonosak mint elemek, de különböző atomsúlyuk van, mint izotópok különbözők. Valóban az „uránium = uránium” (A est A) ez vajmi keveset mond az uránium sajátosságairól.”⁵ A metafizikai azonosság fogalom marxista bírálata jelentős helyet foglal el a marxizmus nagy gondolkodóinak műveiben. Engels „A természet dialektikája” című munkájában így ír: „A régi metafizikai értelemben vett *azonosság* *tétel* — ez a régi szemlélet alapvető tétele: A = A. Minden dolog önmagával egyenlő. Minden állandó

³ GROSS, Hans: Handbuch für Untersuchungsrichter, als System der Kriminalistik. München, 1908.

⁴ Handwörterbuch der Kriminologie. (Alexander Elster) Berlin u. Leipzig 1933—1936.

⁵ FOGARASI Béla: Logika. Bp. 1958. 167. p.

volt, a naprendszer, a csillagok, a szervezetek. Ezt a tételt a természetkutatás minden esetben sorra-rendre megcáfolta, elméletileg azonban még tartja magát és a régi hívei még mindig szembeszegeznek az újjal: »valami nem lehet egyidőben önmaga is és valami más is.« Pedig a természetkutatás újabb részletesen bebizonyította (lásd fentebb), hogy az igazi konkrét azonosság magában foglalja a különbözőséget, a változást. Az elvont azonosság, mint valamennyi metafizikai kategória, megfelel *házi* használatra, mikor kis arányokról vagy rövid időközökről van szó; határok, amelyek között használható, jóformán minden esetben mások és a tárgy természetétől függenek.⁶

Az azonosság fogalma a szocialista kriminalisztikában az azonosság-dialektikus-materialista fogalmára épül. A kriminalisztikában az azonosság kérdésének eldöntése számos esetben rendkívül könnyen változó, finom képlékenységgű anyag, sokszor csak mikroszkopikus mértékben regisztrálható változási értékeiben jelentkezik. Ezért a változások módszeres számbavétele a kriminalisztikai gyakorlatban sokszor ügydöntő jelentőségű. Az azonosság fogalmában szükségszerűleg bennefoglalt változás jelenségének alakulását Engels nyomon követte a szerves és szervetlen természetben. Az előbb idézett munkájában megállapította: „A növény, az állat, mindenegyik sejt életének mindenegyik pillanatában azonos önmagával és mégis különbözik önmagától: azáltal, hogy anyagokat vesz fel és választ ki, hogy lélezkedik, hogy sejtek képződnek és halnak el benne, hogy körforgási folyamat megy végbe, egyszóval szakadatlan molekuláris változások összessége által, amelyekből az élet áll és melynek összesített eredményei szemmel láthatólag kitűnnek az élet szakaszaiban: embrionális élet, ifjúság, nemi érettség, szaporodási folyamat, öregség, halál. Minél jobban fejlődik a fiziológia, annál fontosabbak lesznek számára ezek a szakadatlan, végtelenül kis változások, annál fontosabb lesz tehát számára az azonosságon *belül* való különbözőség vizsgálata is és a régi elvontan formális azonossági álláspont, hogy egy szerves lény önmagával egyszerűen azonosnak, állandónak tekintendő, elavul. Mégis az erre alapozott gondolkodásmód kategóriáival együtt, továbbra is fennáll. Holott már a szervetlen természetben az azonosság, mint ilyen valójában nem létezik. Minden test állandóan mechanikai, fizikai, vegyi hatásoknak van kitéve, amelyek folyton változtatják, azonosságát módosítják.”⁷

A dialektikus materializmus tehát a *konkrét* azonosság fogalmából indul ki. Ez a tárgy azonosságának olyan fogalmát jelenti, amely ugyanakkor számításba veszi, hogy szükségszerű változások mennek végbe a tárgyban. Az azonosság ezért időben is meghatározott. Minden tárgy a változások következtében ugyanaz is és már valami más is. Ezek a változások a dolgokban levő ellentmondások fejlődését jelentik. Az azonosság tehát állandó átmeneti formákat mutat. Ez a viszonylagos állandóság a kriminalisztikai vizsgálatok során döntő jelentőségű. Amint már említettük, Bertillon antropometriai azonosítási rendszere főként abban mondott esődöt, hogy a testméretek nem állapíthatók meg a szükséges pontossággal és a fejlődés folyamatában szükségszerűleg megváltoznak.

A kriminalisztikai vizsgálatoknak nagyon gyakori fajtája például személyek azonosságának megállapítása az írásuk vizsgálata alapján. Egy személy írásában élete folyamán az írásmódja, rendszerezése, ritmusa, kiírtsága tekin-

⁶ ENGELS: A természet dialektikája. Bp. 1952. 255. p.

⁷ Uo. 224. p.

tetében változások mehetnek végbe. Ezeket a változásokat a személy kora, a foglalkozásának jellege, az írás gyakorlása stb. is okozhatja, de lényeges változást okozhat súlyosabb betegség, vagy sérülés is. Ezeknek a változásoknak figyelmen kívül hagyása a szakértői vélemény helytállóságára döntően kihathat. A változások a kriminalisztikai vizsgálatok egyes tárgyain hasonlóképpen jelentősek és a szakértői vizsgálat során feltétlenül számolni kell velük. Például egy lőfegyver rendkívül jelentős változásokat mutathat aszerint, hogy milyen körülmények között tárolják, esetleg korrózióknak volt-e kitéve, vagy sem, ápolják-e rendszeresen vagy sem, milyen gyakran lőnek a fegyverrel stb.

Az azonosság fogalmát a kriminalisztikai irodalomban és a gyakorlatban nem egyszer tévesen vagy pongyola szóhasználattal fejezik ki. Ilyennek kell tekinteni azokat a megfogalmazásokat, amelyek „csoport azonosságról” vagy „fajta azonosságról” szólnak. Ez a megfogalmazás lényegében csak pontatlan szóhasználat, ugyanis azok a szerzők is, akiknél ilyenrel találkozunk, mint például V. Ja. Kolgyin „Azonosítás a kriminalisztikai szakértői vélemény szerkesztésénél” című munkájában⁸ vagy a Bohuslav Nemeč szerkesztésében megjelent „Kriminalisztikai tankönyv”,⁹ az azonosság fogalmát érdemben helyesen értelmezik. Miután az azonosság mindenkor konkrét és egyedi, a csoport azonosság valójában csoport hovatartozást jelent. Természetesen a csoport hovatartozás megállapításának jelentős értéke van a büntető eljárás során. Azonban terminológiailag sem lehet megengedni az azonosság fogalmával való összekeverését.

A gyakorlatban találkozni lehet szakértői véleményekben olyan megállapítással is, hogy a helyszínen talált és a nyilvántartóban szereplő ujjlenyomat „azonos”. Feltehető, hogy az eljáró szakértő az ilyen fogalmazás mellett is tisztában van az azonosság fogalmával, azonban az ilyen megfogalmazás tudománytalan, ezáltal lényegében leszállítja a szakértői vélemény értékét. A szakértő, amikor a véleményt adta, feltehetően arra gondolt, hogy a két különböző helyen szereplő ujjlenyomatot azonos ujj hozta létre. Az azonosság-fogalom téves értelmezésével találkozhatunk például a Magyar nyelv értelmező szótárában:¹⁰ „az azonosság két vagy több személynek vagy dolognak egyenlő, egyező volta, teljes (meg)egyezése.” Látható, hogy az azonosság köznapi szóhasználata gyakorta nem a tudományos azonosság-fogalmat fejezi ki.

Az azonosság megállapítása vagy kizárása a kriminalisztikai szakértői véleményében egyaránt lényeges segítséget jelent az eljárás lefolytatásában. Az azonosság megállapításának jelentősége kézenfekvő. A személy azonosítása jelentheti például az ismeretlen tettes ismertté válását, az ismeretlen holttest azonosságának megállapítását stb. Ez az eljárás lefolytatásában nagyjelentőségű. Tárgyak azonosságának megállapítása általában a tárgyakkal rendelkező személy megállapítására ad lehetőséget, vagy a cselekmény elkövetésének módjára vonatkozó bizonyítékok képezhet stb. Az azonosság kizárása is lényeges segítséget jelenthet az eljárás lefolytatásában. Sz. M. Potapov aka -démikus „A kriminalisztikai azonosítás elvei” című munkájában¹¹ rámutat

⁸ KOLGYIN, V. Ja.: Identifikacija pri proizvodstvje kriminaliszticheszkich ekspertiz. Moszkva, 1957. 149. és köv. p.

⁹ NYEMEC, Bohuslav szerk.: Účebnyice kriminalisztiki. Praha, é. n. I. köt. 152. p.

¹⁰ A magyar nyelv értelmező szótára. Bp. 1959. I. 376. p. 1.

¹¹ ПОТАПОВ, Sz. M.: Principi kriminaliszticheszkoi identifikacii. M. Szovetszkoi Guszudarsztvo i Pravo, 1940. 1. sz.

arra, hogy az azonosság kizárása bizonyos esetekben abba az irányba mutat, hogy a tettes a helyszínt esetleg megváltoztatta. Az ilyen megállapítás a gyakorlatban nemcsak a nyomozás helyes irányban való folytatását teszi lehetővé, hanem a körmönfont elkövetési mód a tettes személyére is bizonyos következtetést tesz lehetővé.

*

Az azonosság fogalmának és tudományos tartalmának pontos meghatározása a kriminalisztikában elméletileg és gyakorlatilag is jelentős. Az azonosság fogalmának megállapítása lehetővé teszi azoknak a jelenségeknek elemzését, amelyek alapjain az azonosság a konkrét esetben megállapítható.

Sz M. Potapov akadémikus, a szovjet kriminalisztika egyik úttörője elemezte kriminalisztikai tudományos munkássága során elsők a kriminalisztikai azonosítás elvi kérdéseit. Az azonosság vizsgálatával kapcsolatosan először Potapov akadémikus osztotta fel a vizsgálatban szereplő tárgyakat az azonosítás tárgyaira és az azonosító tárgyakra. Az azonosítás tárgya fogalmat a továbbiakban mind a tárgyakkal, mind pedig a személyekkel is kapcsolatban annak a tárgynak vagy személynek megjelölésére használjuk, amelyek vonatkozásában az azonosság megállapítása vagy kizárása eldöntendő. Az azonosító tárgy az azonosítás tárgyának valamilyen sajátosságát tükrözi és ennek felhasználásával az azonosítási eljárás eszköze. Az azonosítás tárgyának sajátossága, amely az azonosító tárgyon ábrázolódik, azonosítási ismérvet hoz létre. Itt is utalni kell arra, hogy bizonyos esetekben az „azonosító tárgy” személy is lehet. Például a sértett testén a tettes harapása által okozott nyom az azonosítási eljárásban egy azonosító tárgy. A szocialista kriminalisztika terminológiája egyöntetűleg elfogadja és a fenti értelemben használja ezeket a megjelöléseket.

Az azonosság megállapításában az azonosítási vizsgálatot elvégző szakértő az azonosítási ismérvekre támaszkodik véleménye megalkotásában. Az ismérvek tanulmányozása lehetővé teszi, hogy a szakértő ezekből következtessen az azonosítás tárgyának egyes sajátosságaira. Mielőtt az azonosítási eljárás főbb elméleti kérdéseinek vizsgálatára rátérnénk, az azonosítási sajátosságok főbb kategóriáit vizsgáljuk meg.

A tárgyak sajátosságai megkülönböztethetők aszerint, hogy ezek csak egyetlen egy tárgy sajátosságai-e vagy más tárgyakon is előfordulhatnak. Azok a sajátosságok, amelyek nemcsak az azonosítás tárgyán fordulhatnak elő, a kriminalisztikai azonosítási eljárásban az általános sajátosságok. Közismert, hogy a lőfegyvereket megkülönböztetik fajtáik szerint, mint például marok fegyverek, szálfegyverek stb. és az egyes fajtákon belül csoportok szerint is, a marok fegyvereken belül a szokványos lőkaliberek szerint stb. A lőfegyver golyója például megmutatja, hogy az marok vagy szálfegyver golyója, s egyszerű feladat meghatározni a golyó kaliberét stb. Ezek általános sajátosságok.

Azok az ismérvek, amelyek az azonosító tárgyon olyan sajátosságokat tükröznek, amelyek a természetben kizárólag az azonosítás tárgyának sajátosságai, az egyedi ismérvek. Az egyedi ismérvek tehát a sajátosságok olyan komplexumának tükröződései, amelyek ugyanilyen formában nem ismétlődhetnek meg a természetben. Például a pisztoly ütőszége valamilyen sajátos módon megsérült, az ütőszeg a hüvely gyutacsán a törésnek mint egyedi sajátosságnak megfelelő egyedi ismérveket hoz létre. Ezek az ismérvek az

azonosítás tárgyának — a pisztolynak — olyan sajátosságát tükrözik, amely más ismervekkel együtt a szakértőnek alapot adhat arra, hogy megállapítsa az azonosságot.

Az általános és egyedi ismervek megkülönböztetése a gyakorlatban alapos és többirányú szaktudást követel meg: *a)* a vizsgált tárgy anyagismeretében, *b)* a vizsgált tárgy gyártási technológiájának módszereiről, *c)* a vizsgált dologra vonatkozó sajátosságot érintő kriminalisztikai tudományos megállapítások terén. Ezek az ismeretek az azonosítás tárgyának vonatkozásában az azt jellemző sajátosságok jellegének helyes megállapítása tekintetében, míg az azonosító tárgyak vonatkozásában a tükröződés folyamatában keletkezett ismervek helyes megítélése tekintetében nagy jelentőségűek.

a) Az azonosítási eljárás során szereplő tárgyak nagy hányada használati cikk. Ezek a korszerű termelésben nagy sorozatokban kerülnek előállításra. Az egyes sajátosságok megjelenése az azonosítás tárgyán sok tekintetben függ attól az anyagtól, amely a sajátosságot megtestesíti. Az anyag képlékenysége, a természeti, vegyi, fizikai ráhatásokkal szemben való többkevesebb ellenálló képessége kihat arra, hogy azok a változások, amelyek a tárgyakban szükségszerűek, milyen gyorsan és milyen mértékben mennek végbe. — Az azonosító tárgy anyagismerete azért jelentős, mert ez adhat feleletet a gyakorlatban a szakértőnek arra, hogy az ismerv mennyire részletesen, hűen tükrözi a sajátosságot. Például a golyó a lőfegyver huzagolásának sajátosságait tükrözi a lövés után. Amennyiben a golyó acélköpenyű, az ismerv más lesz, mintha a golyó anyaga ólom. A vizsgált tárgy anyagismeretének tehát a sajátosság jellegének meghatározása szempontjából van jelentősége.

b) A vizsgált tárgy gyártási technológiája ismeretének az azonosítási sajátosság és az ezt tükröző ismerv jellegének megállapítása tekintetében van szerepe. Mint említettük, a nagyobb szériában gyártott tárgyak a gyártási eljárás során keletkezett sajátosságokat mutatják. A gyártási technológiát felölelő ismeretek birtokában a szakértő az azonosítás tárgyán megkülönböztetheti a sorozatgyártás során keletkezett sajátosságokat az egyedi sajátosságoktól. Például egy drót vizsgálata során a szakértő a drót keresztmetszetét vizsgálva megállapíthatja, hogy az mikroszkopikus méretekben nem mutat pontosan köralakot. Az egyenetlenségek ebben a vonatkozásban általában is keletkezhetnek, hogy a matrica, amelyen keresztül a drótot készítése során áthúzták — sérült volt. Az ilyen okból keletkezett egyenetlenségek ezért általános sajátosságot képeznek. Viszont, ha a dróton például az ellopott áruk csomagolása során keletkezett az elváltozás, ez már egyedi sajátosságot jelent. Ezeknek a sajátosságoknak vizsgálata sem a természettudományoknak, sem pedig a gyártási ellenőrzési folyamatnak nem esik vizsgálódási körébe. Viszont a kriminalisztikában éppen az ilyen elváltozásoknak van komoly jelentősége az azonosság megállapítása vagy kizárása során.

c) Az egyes kriminalisztikai szakágazatokban rendszeresen előforduló tárgyak alapos tárgyismerete a szakértő számára biztosítja, hogy pontosan áttekinthesse a tárgy használata vagy működése során számbajöhető nyomképző összefüggéseket. Például a ballisztikai vizsgálatok során a pisztoly működésének ismerete egészen más jelentőségű a ballisztikai szakértőnél, mint az olyan személynél, aki általában ismeri a pisztoly működését. Ez utóbbi tisztában van a pisztoly használatával, pontos működésének feltételeivel. A szakértő a pisztoly működését abból a szempontból vizsgálja, hogy a

fegyver egyes alkatrészei működésük során milyen kapcsolatban vannak egymással, milyen módon tükrözik működésük ismérveit, az azonosítás tárgyának a sajátosságait, a kilótt golyó vagy hüvely. Az egyes alkatrészek, mint a kivonó, kivető, ütőszeg stb. hogyan hatnak a lövedékre, milyen ismérveket hoznak létre ezeken stb. Az így keletkezett ismérvekből a szakértő a vizsgálat során következtetést vonhat le, hogy milyen gyártmányú, milyen típusú fegyverből lötték ki a golyót, tehát megállapíthatja a csoport hovatarozását, majd további vizsgálata során az ismérvek összessége által kifejezett sajátosságok értékelésével megállapíthatja vagy kizárhatja az azonosságot.

d) A sajátos kriminalisztikai tudományos és technikai ismeretek a jelenségeknek olyan tulajdonságait teszik felismerhetővé, az azonosítási eljárásban felhasználhatóvá, amely ismeretek egyedül a kriminalisztika tudománya számára jelentősek. Példaként a legismertebb kriminalisztikai vizsgálatok egyikére lehet utalni, az ujjlenyomat szakértői vizsgálatokra. Az ujjlenyomatok az esetek többségében nem láthatók és azokat megfelelő módon színezni kell, hogy láthatók és megfelelően vizsgálhatók legyenek. Ennek technikai eljárásait a kriminalisztika tudománya dolgozta ki és ezek csak a kriminalisztikában sajátosak. A kriminalisztika módszertanának és technikájának ismerete tehát az ujjlenyomat szakértő számára is nélkülözhetetlen. Ezeknek a szakismerteknek állandó fejlődése nemcsak egyes technikai kérdések újabb és jobb megoldását követeli meg. A kriminalisztika művelői behatóan tanulmányozva az ujjlenyomatot képző izzadság összetételét, az ujjlenyomatok láthatóvá tételére előbb az ezüstnitrát megfelelő oldatait használták, a jódkristályok párolgási gőzeit, majd újabban egy sajátos fehérje vegyületet, a ninhidrint. Az új technika és módszerek alkalmazása lehetővé tette olyan ujjlenyomatok kriminalisztikai felhasználását is, amely a korábban ismert porokkal való kezelés alkalmazásával az ujjlenyomatok kiszáradása miatt nem lett volna lehetséges.

*

Az anyag-, gyártástechnológiai, a tárgyismeret és a sajátos kriminalisztikai szakismertetek felhasználásával a szakértő megkülönböztetheti az az egyedi és általános ismérveket, vizsgálatra alkalmassá teszi a szem számára különben nem látható ismérveket. Az ismérveknek azonban további elméleti megkülönböztetése is jelentős szerepet játszik a gyakorlatban.

Az ismérveknek az azonosság megállapításában betöltött szerepe különböző abban a vonatkozásban is, hogy azoknak mi a bizonyító értéke az azonosság megállapítása szempontjából. A sajátosságok és az ezeket tükröző ismérvek bizonyító értékét el kell határolni egymástól.

Az azonosítás tárgyának sajátosságai különböző értékűek lehetnek abban a vonatkozásban, hogy ezek a sajátosságok mennyire kizárólag a vizsgált tárgy sajátosságai. Minél inkább megkülönböztetik a sajátosságok az azonosítás tárgyát a természetben minden más tárgytól, annál jelentősebb a bizonyító értékük. Ilyen jelentősége van például az azonosítás tárgyán végrehajtott változtatásoknak és javításoknak. A cselekmény elkövetése előtt végrehajtott változtatás, úgy is mint egyedi sajátosság, az azonosítási eljárás gyakorlati lefolytatása során fokozza a sajátosság bizonyító értékét az azonosság megállapítása vagy kizárása tekintetében. Például, ha az írógépet, amelyen a vizsgált írást készítették, a használatbavételt követően és a cselekmény előtt javították, esetleg egyik-másik írásjegyét kicserélték, ez igen

jelentős bizonyító értékű sajátosságot képezhet. Az írógépen elvégzett pótlások azt eredményezhetik, hogy az írógép írásjegyei közül a pótoltak némileg elútnak a többi írásjegytől, esetleg más a sorban mutatkozó viszonylagos elhelyezkedésük stb. Az ilyen sajátosság-komplexum sokkal többet bizonyít az azonosság megállapítása kérdésében, semmint azok az egyéb egyedi sajátosságok, amelyek minden írógép tekintetében többé-kevésbé megállapíthatók, amikor az a gyárból kikerül.

Az azonosító tárgyon az ismérvben tükröződő sajátosság kifejezettsége két vonatkozásban is mérlegelendő. Amint az előbb fejtegettük, az azonosítás tárgyának sajátosságai különböző bizonyító értékűek. Az ismérv kifejezettsége elválaszthatatlan annak a sajátosságnak a bizonyító értékétől, amelyet tükröz.

A jelentős bizonyító értékű sajátosságot tükröző ismérv azonban annak a folyamatnak során, ahogyan a gyakorlatban az ismérv keletkezik, különböző pontossággal tükrözheti a sajátosságot. Minél nagyobb pontossággal tükrözi a sajátosság minden részletét az ismérv, annál kifejezettebb. Ez számos körülmény együtthatásának eredményeként alakul ki. Ilyen a sajátosság nyomképző alkalmassága, a nyomfelvevő anyag jellege, az egymásrahatás körülményei stb. A gyakorlatban az ismérv sohasem lehet olyan pontos ábrázolás, mint maga az a sajátosság, amelyet az azonosítás tárgyáról tükröz. Ez természetes, hiszen minden esetben csak kópiáról van szó, amely a sajátosság minden apró részletét sohasem adja vissza. Azonban az ábrázolás pontossága különböző. A sajátosság minél pontosabb tükröződése az ábrázoló ismérven, az azonosító tárgyon emeli a kifejezettség fokát. Az előbb említettük, hogy például a pisztolygolyó, ha acélburkolatú, kevésbé pontosan tükrözi általában a löcsatorna huzagolásának sajátosságait, mint az ólomgolyó. Az ólomgolyón keletkezett ismérvek azért, mert az ólom képlékenyebb az acélnál, pontosabban tükrözik a huzagolás sajátosságait az ólomgolyón a lövés után, ezért kifejezettebbek.

*

Az azonosítási vizsgálatban szereplő azonosító tárgyak és az azonosítás tárgya állandó változásokon megy keresztül. Mindegyiken megváltoznak bizonyos jelenségek, helyükbe új jelenségek, új formák lépnek. Ez a folyamat lehet lassúbb vagy gyorsabb a tárgy természetének és azoknak a körülményeknek megfelelően, amelyek a változások keletkezését meggyorsítják vagy lassítják. Az azonosítás tárgyának és az azonosító tárgynak az a konkrét tulajdonsága, hogy a változások milyen ütemben keletkeznek, a sajátosságok, illetőleg ismérvek viszonylagos állandóságát határozzák meg. A szakértő a kriminalisztikai vizsgálatra megküldött tárgyakat abból a szempontból is értékelni köteles, hogy a cselekmény és a vizsgálat között milyen változásokat szenvedtek. A változásoknak számos lehetőséget az azonosítási eljárás során az azonosítás tárgya és az azonosító tárgy tekintetében egyaránt értékelni.

Az állandóság értékelésének fontos gyakorlati jelentősége van és ezért feltétlenül kívánatos, hogy a szakértői vizsgálatok gyorsaságát ezért is fokozzák. A szakértő munkájának eredményessége fordulhat meg azon, hogy a vizsgálható anyagokat még azelőtt bocsássák rendelkezésére, mielőtt azokon olyan változások mennének végbe, amelyek esetleg kizárhatják az azonosság kérdésének az eldöntését.

Az azonosság tudományos fogalmának meghatározása előfeltétele az azonosítási eljárás tudományos módszerei kidolgozásának. Mielőtt az azonosítási eljárás főbb elméleti kérdéseit vizsgáljuk, két irányban is határt kell vonni. Először a forma szerint történő azonosítás elméleti kérdéseivel foglalkozunk, bár az emberek emlékezetében fennmaradó ismérvek alapján történő személy- és tárgyazonosítás kérdései szintén ide tartoznak. Ugyancsak mellőzzük azoknak az elméleti kérdéseknek vizsgálatát, amelyek az azonosítási eljárás technikai módszereinek elméleti kérdéseit érintik, vagy a szakértői vélemény dokumentálásának elméleti kérdései körébe tartoznak.

Az azonosság megállapítása vagy kizárása lényegében egy megismerési folyamat, ezért mindenekelőtt azokat az elméleti kérdéseket szükséges vizsgálni, amelyek a megismerés lehetőségét, módszereit, a megismerési folyamat szakaszait stb. érintik a kriminalisztikai azonosítási eljárás során.

A burzsoá kriminalisztikai irodalom áttekintése alapján nem nehéz meggyőződni arról, hogy mindeddig még csak kísérlet sem történt az azonosítási eljárás módszereinek elméleti kidolgozására. A szakértői vélemény megalkotását illetően a burzsoá kriminalisztika csak arra tett kísérletet, hogy hasznosítható értékelési módszert találjon a szakértői vélemény kialakításához. Megpróbálták erre a mennyiségi elvet alkalmazni abban a formában, hogy bizonyos számú ismérv megegyezésének kimutatása lehetőséget ad az azonosság megállapítására, míg az e mennyiséget el nem érő egyező ismérv kizárja az azonosság megállapítását. Érdemben ugyanilyen eredménytelen és tudománytalan a valószínűségszámítás törvényeinek átvétele a matematikából a kriminalisztika módszerei közé stb. Ezekkel a burzsoá elméleti módszerekkel később részletesen foglalkozunk.

A szocialista kriminalisztika tehát nemcsak céljaiban különbözik gyökeresen a burzsoá kriminalisztikától, de elméleti tudományos módszerei is csak a szocialista kriminalisztikának vannak. A szocialista kriminalisztika a dialektikus materialista ismeretelmélet alapján dolgozza ki vizsgálati eljárásainak módját és általános elveit. A szovjet kriminalisztika egyik úttörője Sz. M. Potapov akadémikus, már idézett munkájában megvetette ezeknek a kutatásoknak elméleti alapját, amelyből kiindulva a szovjet kriminalisztika számos jelentős művelője, mint Vinberg, Komarinyec, Sevesenko, Kolgyin és mások is publikáltak idevágó értékes munkákat. A szocialista kriminalisztikában az azonosítási eljárás elméleti kérdéseinek kidolgozása a szovjet kriminalisztika jelentős eredménye.

A dialektikus materializmus sohasem vallotta feladatául, hogy minden tudományt magába olvasszon és felváltsa azokat. A dialektikus materializmus — amely nap mint nap gazdagodik, a természettudományok újabb és újabb megállapításaival — az objektív igazság megismerésének tudományos módszereit dolgozza ki. Ezeket a módszereket minden egyes tudományág, amely a természeti jelenségeknek meghatározott körét tanulmányozza, sajátos vizsgálati módszerei kidolgozásának alapjául veszi és az általános módszereket a maga sajátos területére alkalmazza. Az emberi tudattól függetlenül létező objektív külső világ elismeréséből kiindulva, a materialista dialektika leszögezi, hogy a külső világ mindenben megismerhető.

Lenin filozófiai munkásságában részletesen elemezte azt a folyamatot, amelyen keresztül a megismerés az emberben végbemegy. „Az eleven szemlé-

lettől az absztrakt gondolkodáshoz, és ettől a gyakorlathoz — ez az igazság megismerésének, az objektív realitás megismerésének dialektikus útja,” — írja.¹² Ebben a meghatározásban nagy jelentősége van a gyakorlat fogalmának. A gyakorlat ebben a vonatkozásban az észleletek megfelelő ellenőrzését jelenti. „Materializmus és empiriokriticizmus” című munkájában Lenin a gyakorlat jelentőségét részletesen vizsgálja és ennek eredményeképpen megállapítja: „Észleleteink és képzeleteink a dolgok képmásai. A gyakorlat ellenőrzi ezeket a képmásokat, a gyakorlat választja el a hű képmásokat a hamisaktól.”¹³

Az azonosság észleleteinktől függetlenül létezik, s megállapítása vagy kizárása ismereteink határain belül konkrétan és helyesen elvégezhető. A kriminalisztikai szakértői vizsgálatok, amelyeknek egy jelentős része az azonosság megállapítására irányul, rendkívül változatos területről veszik anyagukat. Ezekben a vizsgálatokon belül kialakultak azok a technikai módszerek és eljárások, amelyeket a szakértők az egyes vizsgálatok során alkalmaznak. Ezek a módszerek a technika fejlődésével mindenben lépést tartva, egyre tökéletesednek, változatosabbak lesznek és mind több jelenség megállapítását teszik lehetővé. A kriminalisztikai azonosság-megállapítási vizsgálatoknak azonban vannak általánosan közös és minden esetben megfelelően alkalmazandó módszerei. Mindenekelőtt ilyen általános és elméleti jelentőségű kérdés a szakértői vizsgálat szakaszainak meghatározása.

A szakértői vizsgálat módszertanának kérdései irodalmunkban még nem mindenben kidolgozottak. Van olyan felfogás,¹⁴ amely szerint a vizsgálat részei a szemle, a kísérlet, valamint az értékelés. A szovjet kriminalisztikában a legtöbb szerzőnél négyes felosztással találkozunk. Például V. Ja. Kolgyin¹⁵ az előzetes szemlét, a részletes szemlét, az összehasonlító vizsgálatot és az értékelő szakaszt különbözteti meg. Lényegében ugyanezt a felosztást alkalmazza A. I. Vinberg is. „A tűzfegyverek azonosítása a kilőtt hüvelyek alapján” című monográfiájában B. M. Komarinyc¹⁶ azt a módszert követi, hogy először a szemle, majd az összehasonlítás és kísérlet, az azonosítási ismérvek értékelése és a véleményalkotás szakaszait megkülönböztetve tárgyalja a választott témát.

Megítélésünk szerint a szakértői munka alaposságát és teljességét a négyes felosztás szolgálja jobban. A kérdés jelentősége távolról sem csupán elméleti, hanem a gyakorlat számára éppen annyira lényeges, mint a szakértői vélemény későbbi mérlegelése során is.

A szakértői munka alapvető követelményei közé kell sorolni a vizsgálat alaposságát, rendszerességét, az ellenőrzött eredmények alapján történő vélemény-szerkesztést. Ezek a fontos követelmények csak akkor valósulhatnak meg, ha a szakértői vélemény olyan vizsgálat alapján épül fel, amely megszabja a teendők egymásutánját, amelyeket a szakértő megszabott sorrendben elvégez és az egyik szakasz befejezése után áttér teendőinek következő részére. Ez küszöbölheti ki a kapkodást, az egyes feladatrészek nem kellőleg alapos elvégzését, aminek az lehet a következménye, hogy a vizsgálatot ismételni

¹² LENIN: Filozófiai füzetek. Bp. 1954. 147. sz. p.

¹³ LENIN: Materializmus és empiriokriticizmus. Bp. 1948. 102. p.

¹⁴ Büntetőperrendtartás kommentárja. Bp. 1957. 307. p.

¹⁵ Vö. KOLGYIN i. m. és VINBERG A. I.: Die Hauptprinzipien der sowjetischen kriminalistischen Expertise. Berlin, é. n. 53. p.

¹⁶ KOMARINYEC, B. M.: Kriminaliszticheskoje otoszgyesztvlenyie ognyesztrelnogo oruzsija po sztrelmanim gilzám. Moszkva, 1955.

kell. A vizsgálat megismétlése azonban nem egy esetben később már nem lehetséges.

A vizsgálat egyes szakaszai egymástól nincsenek azonban merev határokkal elválasztva. Lényegében az analitikus és szintetikus vizsgálat, a szemle és összehasonlítás egymást feltételezik és kiegészítik. Mégis, a feladatok megosztása hasznos vizsgálati vezérfonalat képez, amely kizárja a vizsgálat rendszertelenségét, viszont nem kötelez merev határok céltalan megvonására.

A vizsgálat első szakaszában a szakértőnek az általános-elemző tevékenység elvégzése a feladata. A vizsgálati szakaszban Kolgyin idézett munkájában az anyagok általános elemzésétől elválasztja az előzetes szemlét, amelyben az ügy adatainak megismerését, a szakértői kirendelésben megszabott feladatok tanulmányozását és a vizsgálatra megküldött anyagok számbavételét sorolja be. Megítélésünk szerint az előbbi feladatok a szakértő teendőinek természetéből következnek, és nem jelentenek többet, mint azokat a formális eseményeket, amelyeket a szakértő még a vizsgálati munka érdemi megkezdése előtt elvégez. Hasonló joggal önálló szakasznak lehetne feltüntetni azt a tevékenységet is, amikor a szakértő a vizsgálatához szükséges technikai, vegyi, fizikai stb. felszerelést összekészíti. Kolgyin felosztása ebben a vonatkozásban nem jelent elvi megkülönböztetést a szakértői munka szükséges fázisai között. Ézért a szakértői tevékenység első szakaszának helyesen azt a tevékenységet tekintjük, amikor a szakértő elemzi a szakértői vizsgálat tárgyait, megállapítja, rögzíti, leírja és véleményében a leíró részbe rögzíti e vonatkozásban szerzett észleleteit.

A szakértői vizsgálat második szakaszának az összehasonlító-kísérleti szakaszt lehet tekinteni. Az összehasonlítás az azonosítási eljárásban alapvető feladat. Ezzel bővebben tehát nem kell foglalkozni, amikor a vizsgálat szakaszait taglaljuk. A kísérlet időrendbeli elhelyezkedése a szakértő tevékenységében az általános elemző szemle szakaszát követi. A kísérlet viszont már megtörtént akkor, amikor a szakértő áttér a megállapításait értékelő tevékenységére. A kísérlet adatai azt szolgálják, hogy az absztraktációs folyamat során keletkezett feltevéseit ellenőrizze a szakértő. A hangsúly nem azon van, hogy az összehasonlítás során mikor folytatja le a szakértő a kísérletet, hanem azon, hogy a kísérlet lényegileg az ellenőrzés eszköze. A kísérletnek kiemelkedő fontossága van észleleteink ellenőrzésében. Engels az „Anti-Dühring”-ben¹⁷ az agnosztikusokat gúnyolta, amikor így ír: „az emberi tett már sokkal előbb megoldotta a nehézségeket, semmint az emberi okoskodás feltalálta. „The proof of the pudding is in the eating. (A pudding próbája, hogy megeszik.) Abban a pillanatban, amikor ezeket a dolgokat a rajtuk észlelt tulajdonságoknak megfelelően saját céljainkra felhasználjuk, máris csalhatatlan bírálóknak vetjük alá érzéki észleleteink helyességét vagy helytelenységét. Ha ezek az észleletek helytelenek voltak, akkor a dolgok felhasználhatóságára irányuló kísérletünknek szintén helytelennek kell lennie és a dolgok felhasználására irányuló kísérletünk kudarccal kell hogy végződjék. De ha célunkat elértük, azt látjuk, hogy a dolog megfelel róla alkotott fogalmunknak, vagyis azt a szolgáltatást teljesíti, amire felhasználtuk, akkor ez határozott bizonyítéka annak, hogy az adott határokon belül — észleleteink erről a dologról és annak tulajdonságairól a rajtuk kívül fennálló valósággal megegyeznek.” Engels tehát világosan bontja részekre a megismerési folyamatnak ezt a szakaszát.

¹⁷ ENGELS: Anti-Dühring. Bp. 1950. 409. p.

Ebből azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a kísérlet helyét az általános elemző szakasz és az értékelő szakasz között kell kijelölnünk. A kísérlet természetesen az ellenőrzés eszköze, tehát nem lehet önálló szakasznak tekinteni, hanem az absztrakció ellenőrzése — kétségtelenül mellőzhetetlen — eszközének. Ebből következik, hogy a kísérlet mindenképpen jelentős eszköz a szakértői vizsgálat során, azonban nem önálló, még kevésbé öncélú, hanem a feltevés ellenőrzésének eszköze. Következésképpen a szakértői tevékenység második szakaszának helyesen lehet az összehasonlító-kísérleti szakaszt tekinteni.

Az azonosítási eljárás során a szakértő az eddig ismertetett szakaszokban az azonosítás tárgyának egyes sajátosságairól különböző jelenségeket állapított meg és ellenőrzött. Az ezek elbírálását tartalmazó vélemény megszerkesztését egy további önálló szakasz előzi meg, amelyben a szakértő egyenként vizsgálja a megállapított tényeket, hogy azok összefoglalásaként minden lényeges jelenséget összefüggéseiben is felölelőleg szerkeszthesse meg véleményét. A szakértői vizsgálatban megállapított jelenségek, akár megegyezést, akár különbségeket tartalmaznak is az azonosság megállapítása vonatkozásában, csak látszólag önállóak. Lenin a „Filozófiai füzetek”-ben¹⁸ a jelenségek közötti összefüggést elemzi. „Az egyes lét (tárgy, jelenség stb.) az eszmének (az igazságnak) csak *egyik oldala*. Az igazsághoz a *valóságnak* még más oldalai is szükségesek, amelyek szintén csak látszólag önállóak és egyesek (külön önmagukért is léteznek). Az igazság csak *összességükben* (zusammen) és *vonatkozásukban* (Beziehung), valósul meg. A jelenség, a valóság *valamennyi oldalának összessége* és ezek (kölcsonös) *viszonyai*, ebből tevődik össze az igazság.”

A megismerés folyamatában az igazság — az objektív valóság — megismerése számos részletjelenségnek együttes mérlegelését követeli meg és ezzel együtt az azok között meglévő összefüggések, viszonyok pontos ismeretét. Következésképpen a megismerési folyamatban megállapítható egy olyan szakasz is, amely az egyes jelenségeket tanulmányozza, értékeli, éppen azért, hogy egymáshoz való viszonyaik pontosan megállapíthatók legyenek. A kriminalisztikai szakértői vizsgálatban is feltétlenül szükséges ez a tevékenység. A kriminalisztikai vizsgálat egyes tényei az azonosság megállapításának vagy kizárásának eldöntésében az esetek nagy részében különböző értékű adatokat tartalmaznak, ami mindenekelőtt a vizsgált tárgyokban végbement változások következménye. Ezért, mielőtt a szakértő véleményét megalkotná, a vizsgálat során saját észlelése alapján megállapított jelenségeket, az azonosítás tárgyának egyes sajátosságait, az azonosító tárgyon megismert ismérveket egyenként kell elemeznie és rendszereznie. Ez a szakasz a kriminalisztikai vizsgálat értékelő szakasza. Ennek lényege az azonosság tekintetében megegyezést és különbségeket mutató jelenségek értékelése.

A szakértői vizsgálat befejező — negyedik — szakasza a vélemény megszerkesztése. A szakértői vélemény a szakértő által megállapított és ellenőrzött tényekről speciális ismeretei alapján kialakított állásfoglalása, amelyet a bírósághoz vagy a kirendelő hatósághoz előterjeszt. A vizsgálatnak ez a része felöleli mindazt a tennivalót, ami a szakértő előtt áll nemesak véleménye egyszerű kijelentésében, hanem magában foglalja a vélemény indokolását, a rendkívül kívánatos szemléltetési feladatok elvégzését, magának a helyes formának a megválasztását stb. A szocialista kriminalisztikai irodalomnak az azonosítási eljárással foglalkozó szerzői között nincs különbség

¹⁸ LENIN: Filozófiai füzetek. 171. és 172. p.

abban, hogy a vélemény megalkotása a szakértői tevékenység tagolásában önálló — és a befejező szakasz.

A fentiek alapján tehát a szakértői tevékenység négy szakaszát: 1. az általános elemző, 2. összehasonlító kísérleti, 3. értékelő és 4. a véleményalkotási szakaszt különböztetjük meg.

Mielőtt a szakértői tevékenység most felsorolt szakaszainak egyenként történő részletezésére rátérnénk, rá kell mutatni arra, hogy a kriminalisztikai elméletnek ez a része, a szakértői módszerek általános elméleti kérdéseinek feldolgozása, még további megvilágítást és elemzést tesz kívánatossá. Lényegében erre irányul ez a kísérlet is, hogy éppen a fenti felosztás alapján közelítsük meg a szakértői tevékenységnek mint megismerési folyamatnak a lényegét. Nyilvánvalóan még számos további vizsgálat és elemzés szükséges ezeknek a kérdéseknek teljesen megnyugtató eldöntéséhez.

Röviden utalni kell még arra is, hogy ezúttal az azonosítási eljárásnak csak azzal a területével foglalkozunk, amely az azonosítást a bűncselekmény folytán létrejött tárgyak vagy a tárgyakon végbement változások alapján végzi el. Ez lényegében a természetben előforduló formák vizsgálatát tételezi fel. A bűncselekménynek a tárgyi bizonyítékok mellett gyakoribb eredményeként jelentkezik az emberi tudatban visszamaradt emlékezet. A túlságos számbeli előfordulási különbségek, nem utolsósorban a kriminalisztikai gyakorlat, főleg a helyszíni szemle fogyatékoságait jelzik. Csak példaként kell utalni arra, hogy a személyleírás alapján történő azonosítás, tárgyak és általában jelenségek azonosítása az emlékezet adatai alapján éppen úgy lefolytatható, mint tárgyak és a tárgyakon végbement formai változások alapján. Utalni kell arra is, hogy a tárgyakban végbement vegyi átalakulások jelenségei szintén módot adnak bizonyos azonosítási kérdések vizsgálatára, például a lövés során végbemenő égési termékek alapján történő azonosítás. Más elvi kérdések sorában ezek is olyanok, amelyekkel ezúttal nem foglalkozunk.

Részletes elemzést követelne meg a kriminalisztikai szakértő személyének meghatározása és egyúttal elhatárolása a krimináltechnikus személyétől. Miután ez a kérdés nem tartozik legközvetlenebbül az azonosítási eljárás elméleti kérdései közé, bár azokkal összefügg, itt csak a kriminalisztikai szakértő tevékenységével foglalkozunk. A szakértő az a magas szakképzettségű személy, akinek feladata az általa észlelt tények alapján bizonyítékként elfogadható véleményt alkotni. A krimináltechnikus véleményt nem nyilvánít az eljárásban, hanem a bizonyítékok összegyűjtésével, szakszerű rögzítésével, megfelelő szállításával, a vizsgálatra való előkészítésével segíti a szakértő munkáját. Ezek nagyon jelentős feladatok, amelyeknek hozzáértő elvégzése a szakértői vizsgálat eredményességét jelentősen előmozdítja, míg a krimináltechnikus hibái meghiúsíthatják a szakértői vizsgálat lefolytatását.

1

Azáltal, hogy fentebb az általános elemző szemle szakaszának elhatárolásával bíráltuk az általános szakértői teendők külön vizsgálati szakaszokként való elválsztását, ezeknek a teendőknek fontosságát semmiképpen sem vontuk kétségbe. Ezek a teendők általában eljárásjogi természetűek és alapjuk a törvény megtartandó normái. Ezeknek megszegése vagy mellőzése a szakértői eljárás során kizárhatja a szakértői vélemény bizonyítékként való érzékelhetőségét.

A Bp. 58. és köv., valamint 111. és köv. §-ai ezeket az eljárási természetű kérdéseket szabályozzák, az idevágó szakirodalom ezeknek a kérdéseknek vizsgálatával foglalkozik. Ezek a kérdések a szakértői vizsgálat számos teendőjét megállapítják. A magyarázatos kiadás utal arra,¹⁹ hogy a szakértői eljárásnak részletes szabályait a törvény nem tartalmazza, mert ezek a szabályok, módszerek és a felhasznált eszközök a kriminalisztika tudományának fejlődésével állandó változásnak vannak kitéve. Ezúttal a kriminalisztika tudományának a szakértői eljárás módszereit érintő főbb elméleti kérdései közül az azonosítási eljárásra vonatkozókat vizsgáljuk.

A szakértőnek munkája megkezdésekor a vizsgálatra beküldött anyagot saját magának kell felbontania, hogy ellenőrizze a csomagolás sértetlenségét, a szállítás és csomagolás szakszerűségét, és számba vegye a beküldött anyagokat s esetleg az ezekhez csatolt kirendelő határozatot, amely feladatait tartalmazza. Ezek a feladatok azonban alig tartalmaznak elméleti kérdéseket, viszont annál több gyakorlati teendőt jelölnek meg. Itt kell utalni arra, hogy a gyakorlott szakértő feltehetőleg már ebben a szakaszban is megállapíthatja, hogy a beküldött anyag a szakértői vizsgálat lefolytatásához nem elegendő, amiért is annak kiegészítését kérheti. A gyakorlat egységes abban a vonatkozásban, hogy a hatóságok figyelmét arra irányítja, hogy a szakértőnek ilyen kérését a lehetőség határain belül feltétlenül teljesítsék. A szakértő a kirendelésben megszabott követelményeknek megfelelően elkészíti a szakértői vizsgálat tervét, kidolgozza a vizsgálati programot, összegyűjti és készenléthe helyezi mindazt a felszerelést és eszközöket, amelyeket a vizsgálatához felhasznál. A szakértői eljárás tervezése elsődlegesen gyakorlati kérdés, amelynek konkrét tartalmát az egyes vizsgálatok lefolytatásának technikai módszerei határozzák meg szakágazonként.

Az általános elemző szakasz feladata, hogy az azonosító tárgyat vagy tárgyakat és az azonosítás tárgyát abból a szempontból vizsgálja, hogy azon milyen sajátosságok, az azonosító tárgyon pedig milyen ismérvek azok, amelyek az azonosítási eljárásban számottevők. Ennek kapcsán felmerül a kérdés, hogy az azonosító tárgy vagy az azonosítás tárgya vizsgálendő-e előbb. Az azonosító tárgy korábbi vizsgálatát több körülmény is indokolja. Mindenekelőtt az a körülmény, hogy az azonosítás tárgya az esetek egész sorában nem áll ebben a szakaszban még rendelkezésre. További körülmény, amely az azonosító tárgy vizsgálatát időben előbbre helyezi az, hogy az ismérvek az esetek nagy részében sokkal szembeötlőbben tükrözik az azonosítás tárgyának sajátosságait, mint ahogyan azokat maga az azonosítás tárgya felmutatja. A gyakorlatból leszűrhető általános tapasztalat, hogy a traszológiai vizsgálatok során az azonosító tárgyon például egy baltának, fészítővasnak a nyoma világosan mutathat olyan sajátosságokat, amelyeket csak ezek nyomán észlel a szakértő az azonosítás tárgyán. Ez különösen a mikroszkopikus méretekben jelentkező nyomok esetében áll. Hasonló jelenség állapítható meg a ballisztikai vizsgálatok során is. Az azonosító tárgy megvizsgálása után a szakértő az azonosítás tárgyát vizsgálja.

A szakértői eljárás során számos esetben előfordul, hogy az azonosítás tárgyának sajátosságai csak megfelelő eljárással tehetők szemlélhetővé. Ilyen jelenségek rendszeresen előfordulnak daktiloszkópiai vizsgálatok során vagy az okmányvizsgálatok esetében. A szakértő feladata ilyenkor, hogy a meg-

¹⁹ Büntetőperrendtartás kommentárja. 309. p.

felelő mechanikai, vegyi, fizikai, technikai módszerekkel szemlélhetővé tegye az ismérveket, illetve sajátosságokat. Ezek a teendők is az általános elemző szakaszba tartoznak.

A szakértői vizsgálat feladata, hogy az azonosítás tárgyán és az azonosító tárgyakon megállapítsa az általános és az egyedi ismérveket. Az általános ismérvek, illetve sajátosságok megállapítása ezért előzi meg az egyedi ismérvek megállapítását, mert bizonyos feltételek mellett az általános ismérvek mutatta különbözőségek megállapítása lehetővé teszi az azonosítási eljárás lezárását, éspedig az azonosság kizárásával.

Az általános ismérvek, illetőleg az ezekben tükröződő sajátosságok akkor alkalmasak az azonosság kizárására, ha ezt a legszélesebben értelmezett körben vett természettudományi törvények megokolják. Ezek a megállapítások a kriminalisztikának megfelelő szakágazataiban alkalmazott törvényeken alapulnak. A ballisztikában például annak megállapítása, hogy a holttestből egy 9 mm kaliberű golyót vettek ki a boncolás során, kizárja, hogy ezt az esetleg a helyszínen hagyott 6,35 mm-es pisztolyból lőtték volna ki. Viszont a ballisztika törvényei nem zárják ki az ellenkezőjét, sőt a gyakorlat eseteket ír le a fordított változatra, amikor a nagyobb kaliberű pisztolyból kisebb kaliberű golyót kilőttek. A kizárható esetekben az általános elemző szakaszt lényegében közvetlenül a megállapításokat értékelő, majd a véleményalkotó szakasz követi, mert az összehasonlítás ilyen esetekben nem több, mint mechanikus egybevetés.

Az általános sajátosságokat mutató ismérvek után a szakértő az egyedi ismérveket és sajátosságokat vizsgálja. Az egyedi sajátosságok általában nem egyenként, hanem több sajátosság együttes kapcsolatában fordulnak elő. Ezeknek a legpontosabb megállapítása azért nagy fontosságú, mert a későbbi vizsgálatok során a sajátosságok együttes előfordulásában megállapítandó szükségzerű vagy véletlen jellegnek elbírálása erre támaszkodik. Az ismerv és a benne tükröződő sajátosság egyes jelenségeinek elemzésében a kiindulási alapot az általános elemző szakaszban megállapított adatok biztosítják. Ezeknek a feladatoknak alapos elvégzése ad tehát csak lehetőséget a vizsgálat további teendőinek elvégzésére.

Az általános elemző vizsgálati szakasz lényeges feladata a megállapított jelenségek leírása, rögzítése. A szakértői véleményben vagy jelentésben a szakértő nemcsak leírja a megállapított tényeket, a vizsgált tárgyak általános főbb jellemző adatait, rögzíti az egyes sajátosságokat és ismérveket, de a korszerű kriminalisztikai gyakorlat megköveteli, hogy a leírást megfelelően ábrázolja is. Ennek a legáltalánosabb eszköze a fényképezési szemléltetés.

A bírósági fényképezésnek a kriminalisztikában egyrészt önálló kriminalisztikai ágazatként van szerepe, amikor a fényképezési eljárások lényegében a jelenségek megállapításának és elemzésének módszerei, s egyúttal mint kriminalisztikai dokumentációs módszer is a fényképezés teljesen nélkülözhetetlen.

Az általános elemző szakaszt éppen úgy, mint a szakértői vizsgálat egész menetét, ma már a legapróbb részletjelenségek megfigyelésére alkalmas korszerű technikai eszközöknek általános elterjedése jellemzi. Helyes, ha a szakértő a vélemény leíró részében ezek megfelelő alkalmazására is utal. A vélemény értékelésében ugyanis a vizsgálat technikai szintjének értékelése is szerepet játszik.

Az általános elemző vizsgálatban lerögzített adatok a szakértői vélemény alapját képezik. A szakértőnek az a feladata, hogy a saját maga által megvizsgált és elemezett jelenségekre alapítsa véleményét. Ennek során a szakértő ugyan a bűncselekmény felderítése során megállapított adatokat is figyelembe veszi, de ezekre nem alapozhatja véleményét. Ez lényegében az eljárásban megállapított tények elbírálását jelentené, amire nem a szakértő, hanem a bíróság vagy a kirendelő hatóság hivatott.

2

A kriminalisztikai azonosítási szakértői vizsgálat összehasonlító kísérleti szakaszának alapját az általános elemző szakaszban megállapított jelenségek képezik.

Az összehasonlítás tárgya érdemben az azonosítás tárgyának sajátosságai és az azonosító tárgyon az ismérvek tükrözte sajátosságok. Az összehasonlítás célja annak megállapítása, hogy az ismérvek az azonosítás tárgyának sajátosságait tükrözik-e vagy sem.

Az összehasonlítás két módon történhetik. Az első az azonosító tárgyon levő ismérvek közvetlen összehasonlítása az azonosítás tárgyainak megfelelő sajátosságaival. A másik mód az ismérveknek az azonosítás tárgyáról a nyomképződés feltételeit leginkább megközelítő módon készített további lenyomattal történő összehasonlítása. Ennek az utóbbi megoldásnak az alapja tehát a szakértői megismerési folyamat tekintetében az az absztrakciós gondolkodási folyamat, amelyben a szakértő feltevéseket alakít ki az ismérv — a nyom — ábrázolásának, keletkezésének lehetséges formáiról. Ezzel a kérdéssel majd a kísérlet során foglalkozunk bővebben.

Ebben a kérdésben a szovjet kriminalisztikai irodalom kiváló képviselői, Jakimov, Sevcenko és Vinberg között értékes vita folyt. Vinberg professzor a „Szovjet kriminalisztikai szakértői eljárás fő kérdései” című munkájában²⁰ korábbi nézetét megváltoztatva, elfogadja Sevcenkónak²¹ azt az álláspontját, hogy az összehasonlításban az azonosító tárgyon levő ismérv és az azonosítás tárgya sajátosságainak közvetlen összehasonlítása a helyes. Megítélésünk szerint Vinberg professzor előző álláspontja helyesebb volt. Sevcenko fejtegetései során lényegében abból indul ki, hogy egy eszköz vagy tárgy nyoma, lényegében a kópia, sohasem tükrözheti minden vonatkozásában pontosan az azonosítás tárgyának, az eszköznek stb. sajátosságát. Ez elméletileg kétségtelen is. A gyakorlatban azonban, ha előfordulhat is az azonosítás tárgya egy-egy sajátosságának közvetlen összehasonlítása az azonosító tárgy egy-egy ismérvével, amely a sajátosságot többé-kevésbé tükrözi, ez sokkal ritkább eset.

Mindenekelőtt azt kell figyelembe venni, hogy a gyakorlatban az esetek jó részében csak az eszközök, tárgyak nyomai állanak az eljárás rendelkezésére. Az eszközt, a tárgyat vagy a nyomokozó személyt még keresi az eljárást folytató hatóság, főleg az eljárás kezdeti szakaszában. Tehát a szakértőnek és a hatóságnak éppen a kópia áll rendelkezésére, a nyomokozó tárgynak vagy személynek sajátosságát tükröző ismérv. Az ezután felkutatott tárgyak, személyek esetleg csak később állanak majd a hatóság rendelkezésére.

²⁰ VINBERG i. m. 57. p.

²¹ SEVCENKO, B. I.: Kriminaliszticeszkaja ekszpertiza szledov pri rasszledovanyi krazs, szoversennich s primeneniem tyechnyiceszkich szredsztv. Moszkva, é. n.

További érv, Sevesenko álláspontjával szemben, hogy az azonosításnak számos olyan tárgya van, amelynek sajátosságait gyakorlatilag csak az azonosító tárgy ismérvein keresztül lehet tanulmányozni. Ilyen például a lőfegyver csövének huzagolása, amely sajátosságait a kilőtt golyón keletkezett rajzolatában tükrözteti. Ide kell sorolni gyakorlatilag az eszköznyomok jó részét is. A gyakorlatban ugyanis például egy balta hasítása következtében keletkezett vágási nyom, amely a balta élének sajátosságait tükrözi, közvetlenül a baltával nehezen hasonlítható össze és erre a balta élének megfelelő kísérleti úton előidézett nyoma sokkal alkalmasabb.

Az összehasonlítási eljárás során rendkívül gyakran szerepel a személyazonosításra irányuló eljárásokban a személy írása. Az írás azáltal alkalmas személyazonosításra, hogy tükrözi az író személyének beidegzett szokásait például az írás ritmusában, formai elemeiben, a papíron való elhelyezkedésében, dőlési irányában és szögében, az író által a szövegben rendszeresen vétett íráshibákban és még számos más jelenségben. Ezeknek a sajátosságoknak csak az írásban való tükröződései képzelhetők el. A tudat, az írásban megmutatkozó sajátosságok meghatározója, a személy írási begyakorlottsága stb. ugyanis más módon nem érzékelhető.

Sevesenko álláspontját azért sem lehet helyesnek tartani, mert az esetek legnagyobb részében az ismérvek rendkívül finom reliefje, rajzolata, az ismérvet hordozó azonosító tárgy anyagának képlékenysége azt okozhatja, hogy a közvetlen összehasonlítás, amelynek során az érintés aligha zárható ki — az ismérveket megrongálja, esetleg teljesen használhatatlanná teszi. Ezt a tényt a kriminalisztikai gyakorlat mindenben alátámasztja. Az ismérvek épségének megóvása közismert és elemi kriminalisztikai gyakorlati követelmény.

Megítélésünk szerint nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az eljárásban először általában az azonosítás tárgyának kópiája áll rendelkezésre. A kópiának a kísérlet során előállított egy másik ábrázolással való összehasonlítása a kifejtetteken túlmenőleg az eljárás célszerű lefolytatását is segíti.

Az összehasonlítás az egyes sajátosságok tekintetében történik. Ebben a vonatkozásban két megoldás is lehetséges. Az összehasonlítandó sajátosságokat egyenként hasonlítja össze a szakértő, közvetlenül azután, hogy az általános elemző vizsgálati szakaszban azokat észlelte. A másik mód, hogy az általános elemző szakaszban valamennyi sajátosságot megállapítja a szakértő és ezeket összességükben a második — összehasonlító-kísérleti — szakaszban megfelelő sorrendben összehasonlítja. Ez utóbbi álláspontot Vinberg professzor, az előbbi Kolgyin kandidátus képviseli a szovjet kriminalisztikai irodalomban. Megítélésünk szerint ez a vita, bár rendkívül tanulságos eredményeket mutat fel, nem elvi jellegű. Kolgyinnak kétségtelenül igaza van abban, hogy a két vizsgálati szakasz merev elválasztása bizonyos vonatkozásban megkettőzi a szakértő munkáját. Ez kétségtelen, viszont ez elősegítheti a vizsgálat alaposágát. Ez a kérdés minden vizsgálat során a gyakorlat követelményeinek megfelelően dönthető el.

Az összehasonlítás lefolytatásának módja a kriminalisztikai szakértői vizsgálatok során az analízis és szintézis alkalmazása. Az egyes ismérvek jellege, keletkezése feltétlenül számításba veendő az összehasonlítás során. Maga az összehasonlítási folyamat és eredményeinek rögzítése ezért nem az egyes jelenségek mechanikus egymás mellé sorolása, hanem elemző tevékeny-

ség, amely részletek összességét veszi a jelenség egésze megítélésének alapjául. Ezáltal állapítja meg az egyes ismérvekben tükröződő sajátosságok és az azonosítás tárgya sajátosságainak megegyezését vagy különbözőségét.

Az összehasonlítás során a szakértő először az általános ismérvek, ezt követőleg pedig az egyedi ismérvek tekintetében végzi el az összehasonlítást. Ennek a módszernek gyakorlati alapja az a lehetőség, hogy — mint már említettük — bizonyos általános sajátosságokat tükröző ismérvek különbözősége kizárhatja az azonosságot. Az összehasonlító-kísérleti szakaszban azonban a vizsgálat célja a sajátosságok megegyezésének vagy különbözőségének megállapítására korlátozódik.

Az összehasonlítás technikai megoldásának kérdései az összehasonlításnak sok esetben módszerül szolgáló méretek megállapítása, elméleti problémákat technikai és természettudományi szinten vet fel. Ezekkel elsősorban a bírósági fényképszeti elmélet foglalkozik. A gyakorlat az összehasonlítás lefolytatásának megkönnyítésére az összehasonlító mikroszkópot szerkesztette meg, amely a mikro-méretekben történő összehasonlítási vizsgálatoknak ma fő eszköze, s az újabb gyártmányok beépített fényképező felszereléssel készülnek.

*

Az összehasonlítási eljárásban, mint az előbb részleteztük, a leggyakrabban az azonosítás tárgyának sajátosságait tükröző ábrázolások, kópiák, lenyomatok stb. kerülnek összehasonlításra. A szakértő az általános elemző vizsgálat szakaszában is azokkal az ismérvekkel foglalkozik elsősorban, amelyekről kétségtelen, hogy az azonosítás tárgyától származnak. Ezeknek közvetlen összehasonlítása az azonosítás tárgyán megfigyelhető sajátossággal sok esetben nem lehetséges, ezért a szakértő kísérletileg állítja elő az azonosítás tárgyának az összehasonlításra alkalmas ábrázolását, amely ugyancsak feltünteti a megfelelő ismérveket. Például a helyszínen talált pisztolyból laboratóriumi körülmények közötti kísérleti lövést ad le és a felfogott golyót, hüvelyt összehasonlítja a tetemből boncolás során megszerzett golyóval stb.

A kísérletnek a lehető legnagyobb pontossággal ugyanolyan körülmények között kell lefolynia, mint ahogyan a cselekmény során a kérdéses esemény végbement. Ez természetesen egy pisztoly kísérleti kipróbálása során nem sok problémát vet fel, de más területen, például a „kísérleti” úton létrehozott kéz, fog és más testrész lenyomatok, eszköznyomok, írások stb. csak akkor lesznek megfelelően felhasználhatók, ha a kísérlet és a cselekmény során történt esemény lefolyásának részletfeltételei megfelelnek egymásnak. A kísérlet tehát a szakértőnek a nyomképződés körülményeiről alkotott feltevésének ellenőrzési módszere is. A kísérlet ellenőrző jellegének megvilágítására Engels „A természet dialektikája” e. művében komoly figyelmet fordított. Megállapította: „A tapasztalati megfigyelés önmagában sohasem bizonyíthatja be kielégítően a szükségszerűséget. Post hoc, de nem propter hoc (Enzyklopädie I. 84. old.). Ez annyira igaz, hogy abból, hogy a nap reggelenként mindig felkel, s valóban most már tudjuk, hogy eljön majd az idő, amikor a nap egy reggel nem kel fel. De a szükségszerűség bizonyítéka az emberi tevékenységben, a kísérletben, a munkában rejlik: ha elő tudom idézni a post hoc-ot, akkor azonossá válik a propter hoc-kal.”²²

²² ENGELS: A természet dialektikája. 239. p.

A laboratóriumi kísérlet előnyei elsősorban éppen abban állanak, hogy a laboratóriumi feltételek a szakértő feltevései szerint megváltoztathatók. Lényegében tehát a szakértő, Engels szavaival élve a „propter hoc” keretén belül változtat, amíg esetleg előri azt az eredményt, amelyet, mint „post hoc” az azonosító tárgy ismérvében már megállapított az általános elemző vizsgálat során.

Figyelemre méltó, hogy a burzsoá kriminalisztikai irodalom ezen a területen a szakértői kísérlet végrehajtását majd semmivel sem segíti. A kísérlet lefolytatása azonban megfelelő más tudomány területről kiválasztott elméleti megállapításokkal lényegesen megkönnyíthető. Például a felületi nyomképződés folyamatában — mint említettük — a balta, a fészítő vas megfelelő hasítási, vágási nyomokat hagy. Rendkívüli különbségeket mutathat a keletkezett nyom a releváns érintési szög különböző megállapítása esetén. Ha a balta mozgási irányához viszonyított szög nagyobb, a képezett nyom szélessége kisebb és fordítva. Az érintési szög a cosinus szögfüggvény alapján könnyen meghatározható. A szakértő az azonosítás tárgyán levő nyom két jellegzetes pontjának távolságát leméri (C) és leméri az ennek megfelelő távolságot az azonosító tárgyon keletkezett nyomon (B) s azt az előbbivel elosztja. — A tétel: $\cos a = B/C$ s az osztás eredményének visszakeresésével a függvény-táblázatból az érintési szög megállapítható. Ugyanez az eljárás megoldható háromszögtani szerkesztéssel is — lényegében egy körző igénybevételével is meg lehet határozni a keresett szöveget. Az ilyen, más tudomány területéről átvett törvények alkalmazása a kísérletezési próbák számát alaposan csökkentheti.

A kísérlet a vizsgált és összehasonlított adatokat sokszor új megvilágításba helyezi, valamint rendkívül alkalmas arra is, hogy az egyes vizsgált jelenségek közötti összefüggéseket feltárja. A kísérlet lehetősége a szakértőnek állandóan rendelkezésre áll a vizsgálat során. Ezért nem lehet abban a kérdésben mereven állást foglalni, hogy a szakértő az összehasonlító-kísérleti szakaszban mikor végezze el a kísérletet. A kísérlet feladata, hogy a szakértő feltevéseinek helyességét ellenőrizze és bizonyítsa, s ezzel alátámaszsa a szakértői véleményt. Ez a követelmény a szakértői kísérlet öncélúságát korlátozza. A kísérlet lefolyása csak akkor lesz a szakértői vélemény alátámasztása, ha annak eredményeit nemcsak közli a szakértő, hanem lefolyását a kísérleti „naplóban”, lényegében a kísérleti cselekmények és elért eredmények egymásutánjának pontos feljegyzésével rögzíti és az eredményeket szemlélhetően dokumentálja. A kísérlet dokumentálásának egyes részfeladatai, mint például a kísérleti feltételek megváltoztatása, következményeinek leírása, a kísérlet dokumentálásának módszerei, mint a kísérlet során végzett fényképezés, az elvégzett fényképezés mértékének, a fényképezés során felhasznált anyagok megjelölésének kérdése stb., az azonosítási eljárás szempontjából gyakorlatilag igen jelentősek. Ezek azonban az azonosítási eljárás elméleti kérdései közé közvetlenül nem tartoznak.

3

Az általános elemző és az összehasonlító-vizsgálati szakasz lefolytatása során a szakértő adatokat állapított meg az azonosítás tárgyának lényeges sajátosságairól, valamint az azonosító tárgy tükrözte megfelelő sajátosságokról. Az összehasonlító kísérleti szakaszban tevékenysége elsősorban arra irányult, hogy megállapítsa, hogy ezek egyenként megegyezést vagy különbözőséget

mutatnak-e egymás között. Az azonosítási eljárás azonban a dialektikus materialista módszer alapul vételével nem fejezhető be azzal, hogy a szakértő felsorolja az egyezéseket és különbözőségeket s valamilyen mechanikus „többség” vagy „számszerűség” alapján megalkotja véleményét.

A szakértői vélemény helyes kialakítása megköveteli az egyes jelenségek lényegének feltárását, annak megállapítását, hogy az egyes jelenségek milyen összefüggésben állanak egymással. Ennek a feladatnak elvégzése az azonosítási szakértői vizsgálat értékelő szakaszába tartozik. Az egyezés megállapítása nem csak akkor lehetséges, ha a vizsgálat *kizárólag* megegyezést mutatott az azonosítás tárgyának sajátosságai és az azonosító tárgyon megállapítható ismérvekben tükrözött sajátosságok között. Éppen a minden tekintetben való mechanikus megegyezés az azonosítási eljárás nem egy területén a tárgyi bizonyítékok hamisítására is utalhat. Viszont a vizsgálat során a megállapított egyes különbözőségek, amelyek az azonosítás tárgyának sajátosságai és az azonosító tárgyon megállapított ismérvek tükrözte sajátosságok között mutatkoznak, még nem feltétlenül zárják ki az azonosság megállapításának lehetőségét. A szakértő tehát mind a különbözőségeket, mind a megegyezéseket elemezni, jelentőségüket magyarázni köteles. Ez a tevékenység lényegében a véleményalkotás és a szakértői vélemény indokolásának közvetlen előkészítő szakasza. A véleményalkotás szakaszától lényegében az választja el az értékelő szakaszt, hogy ennek során az egyes jelenségek tekintetében külön-külön elemezi a szakértő az azonosítási eljárásban értékelhető összefüggéseiket és jelentőségüket.

A fentiek szerint az alábbiakban külön vizsgáljuk előbb a sajátosságok mutatta különbségek lehető okait, majd a megegyezések értékét az azonosítási eljárás lefolytatása szempontjából.

Az azonosítási eljárás során a releváns sajátosságok tekintetében megállapítható különbségek lényegében három fő okra vezethetőek vissza. Ezek: a) az azonosság hiánya az azonosítás tárgyán és az azonosító tárgyon megállapított ismérvekben tükröződő sajátosságokat mutató tárgy között; b) az azonosítás tárgyán és az azonosító tárgyon a cselekmény elkövetése és a vizsgálat során végbement változások okozta különbségek; c) az azonosító tárgyon a cselekmény során történt ábrázolás és az azonosítás tárgyának sajátosságairól a szakértői vizsgálat során készített ábrázolás keletkezésének különböző feltételeiből eredő különbségek.

a) A tárgyakat az azonosságuk megállapítása szempontjából azok a sajátosságok különböztetik meg egymástól, amelyek egyedül és kizárólag csak az azonosítás tárgyának sajátosságai, és a természetben megismételhetetlenek. Ezek a sajátosságok olyanok, amelyek az azonosítási eljárásban minden más tárggyal szemben szükségszerű és éppen csak az azonosság tagadásával magyarázható különbségeket mutatnak az azonosítás tárgya és az azonosító tárgyon megállapított ismérvek tükrözte sajátosságok között. Következésképpen a szakértő előtt két feladat áll: amennyiben a különbség magyarázható az alább körülhatárolt főbb okok valamelyikével, akkor a további vizsgálat sajátosságok alapján dönt, viszont ha nem tud alapos vizsgálat után sem magyarázatot adni az általános vagy egyedi sajátosságok különbözőségének okáról, ez az azonosság kizárására kell hogy vezesse a véleményalkotás során.

A szakértő, amikor az azonosságot kizárja, nem mehet el az esetleg egyezést mutató sajátosságok mellett sem anélkül, hogy a megegyezések okát ne elemezné, meg ne állapítaná a megegyezés okát.

Az értékelés során végrehajtott két irányú ellenőrzés, amely egyenként vizsgálja a különbségeket és megegyezéseket, az alapos véleményalkotó tevékenység záloga. A legalaposabb ellenőrzés azért rendkívül fontos, mert mint arra már utaltunk, az azonosítási eljárásban szereplő tárgyak nagy hányada sorozatgyártásban készült. Ezért egymástól csak a sajátosságoknak alapos vizsgálat során történő megállapításával különböztethetők meg. Ilyen különböző sajátosságok azonban a mikroszkopikus méretekben és alapos elemzéssel történő vizsgálat alapján megállapíthatók. Ez a körülmény mindenben alátámasztja azt az elméleti követelményt, hogy a szakértő akárcsak egyetlen sajátosságban mutatkozó olyan lényeges különbség megállapítása esetén is, amelynek okát magyarázni nem tudja, ki kell hogy zárja az azonosságot.

b) A vizsgálat során megállapított különbségek egy részének oka az a körülmény, hogy a cselekmény elkövetése óta az azonosítás tárgyán vagy az azonosító tárgyon változások mentek végbe. Mindenekelőtt az azonosítás tárgyán végbemehető változások főbb területeit vizsgáljuk.

Változásokat szenvedhet az azonosítás tárgya a cselekmény elkövetése során történt felhasználása és a vizsgálat közötti időben közvetlen emberi beavatkozás nélkül is, különböző természeti erők hatása folytán. A sajátosságok a vizsgált esetek nagy részében rendkívül finom rajzolatú, reliefet képező rajzolatokban állapíthatók meg. Ezeket a finom rajzolatokat előidéző sajátosságok éppen a már tárgyalt állandósági tényezők folytán többé-kevésbé könnyen változhatnak. Például az eszköz, amelyet a feszítés során a tettes felhasznált, ha időközben elrozsdásodott, a nyomban tükrözött sajátosságok közül már csak egyeseket őrizhet meg, vagy valamennyi sajátosság is megváltozhatott. Ezért a szakértő feladata, hogy gondosan megállapítsa azokat a körülményeket, amelyek az azonosítás tárgyára a cselekmény elkövetése és a vizsgálat lefolytatása közötti időben hatással lehettek.

A változások további okát azokban a körülményekben állapíthatjuk meg, amelyeket az azonosítás tárgyának a cselekmény elkövetése és a vizsgálat lefolytatása ideje között történt felhasználása okozott. A használat egyes sajátosságokat megváltoztathat, új sajátosságok keletkezését is okozhatja. Például a cipő, amely a helyszínen nyomot hagyott, ha a tettes tovább viselte, a kopás folytán változásokat szenvedhet. Ezeket a helyszínen talált és rögzített nyom mint azonosítási tárgy természetesen nem tükrözheti, s más sajátosságokat tükröz. Ezeknek a különbségeknek a mértéke odáig terjedhet, hogy esetleg kizárhatják az azonosság kérdésének eldöntését. Például, ha az előbb említett cipőt a cselekmény után megtalálták és sarkalták, aligha valószínű, hogy az azonosság kérdését érdemben el lehetne bírálni. Az azonosítás tárgyának használatára, javíttatására vagy más természetű megváltoztatására vonatkozó adatokat a szakértőnek figyelembe kell vennie, és ha a vizsgálatra beküldött adatok ezekre a kérdésekre nem terjednek ki, ilyen irányban további felvilágosításokat kell kérnie a kirendelő hatóságtól.

A kriminalisztikai gyakorlat, bár nem nagy számban, de leír eseteket, amikor éppen a tettes változtatja meg az azonosítás tárgyát, hogy ezáltal a vele szemben bizonyítékként való felhasználhatóságát kizárja. Ilyen jelenségnek a megállapítása ugyancsak a szakértő feladata, aki a hatóságokat ezáltal is jelentős bizonyító értékű tények megállapítására indíthatja. A gyakorlat például leír eseteket, amikor a tettes a lőfegyver esővében reszelővel igyekezett megsemmisíteni a huzagolási vágatokat stb. A tettes ugyanis elsősorban arra törekszik, hogy ne hagyjon hátra nyomokat.

c) Változásoknak oka lehet továbbá azoknak a körülményeknek különbözősége, ahogyan az azonosítás tárgyának ábrázolódája az azonosító tárgyon a cselekménynél és a vizsgálat során végbement. Előbb már utaltunk egyes vágási nyomok között az ábrázolás különböző körülményei miatt mutatkozó különbségekre, amikor a kísérlet feltételeit tárgyaltuk és leszögeztük, hogy ezeknek a lehető teljes pontossággal kell egyezniök a cselekmény során végbement események körülményeivel. Ez nem csak eszköznyomok tekintetében van így, hanem más nyomok tekintetében is. Például az ujjlenyomat, bár viszonylag rendkívüli állandósággal tükrözi sajátosságait, mégis a felülethez képest, amelyen keletkezik, igen különböző képet mutathat. Ezt a szakértőnek számításba kell vennie a sajátosságok értékelésénél. A ballisztikában ismeretes, hogy a gyutaacs anyaga, amely általában vörösrézből készül és jóval képlekenyebb, mint a hüvely acél vagy bronz anyaga, a homloktámasz jellegzetességeit a leginkább képes pontosan tükrözni. A szakértőnek a kísérletek során figyelembe kell vennie, hogy a gyutacon a homloktámasz sajátosságainak ábrázolása összefügg az alkalmazott robbanószer mennyiségével is. Ezért gondolnia kell esetleg ennek megváltoztatására is. Az ábrázolás feltételeinek különbözőségei a helyesen és sokoldalúlag lefolytatott kísérletek során állapíthatók meg. — Azokon az ismerveken, amelyeket az azonosító tárgy hordoz és az azonosítás tárgyának sajátosságait tükrözik, a legszámajóhetőbbek a természeti erők folytán bekövetkezett változások. A klíma, a nedvességi viszonyok, a mechanikai ráhatások stb. mind alkalmasak lehetnek arra, hogy az ismerveket megváltoztassák és esetleg alkalmatlanná tegyék az azonosítás tárgya bennük tükröződő sajátosságainak felismerésére. Például az ujjlenyomatok sérülékenységenek magas foka közismert. Ez a körülmény elsősorban a bűnügyi technikus munkájának a nagy fontosságát emeli ki a nyomrögzítés feladatainak és más teendőinek hozzáértő elvégzése során. Erre már előbb utaltunk. Rendkívül fontos lehet az a körülmény, hogy a nyom rögzítése lehetőleg közvetlenül a cselekmény elkövetése után történjék meg, hogy a helyszíni szemlét, ezt a fontos nyomozati cselekményt gyorsan és körültekintéssel fogatosítsák. Ismeretes például, hogy a talajnedvesség viszonyainak megváltozására a lábnyomok méretei, számottevő, akár több milliméteres különbségeket is mutathatnak. Ezeknek a különbségeknek a pontos rögzítése a szakértő munkáját megalapozhatja, míg elhanyagolásuk megghiúsíthatja vagy nehezítheti.

Azok a megállapítások, amelyeket az azonosítás tárgyának változásairól használat, javítás, vagy szándékos megváltoztatás folytán felemlítettünk, előfordulhatnak természetesen az azonosító tárgyakon is. Mégis az azonosító tárgyak használata, javítása folytán bekövetkezett változások azért ritkábbak, mert ma már bizonyos mértékig elterjedt a köztudatban, hogy a nyomozó hatóság megérkezéséig a helyszínt változatlanul kell megőrizni. Természetesen ez a gyakorlatban távolról sincs még minden esetben így. Ezért ezek a körülmények is olyanok, amelyekre a szakértő figyelme ki kell hogy terjedjen. A szándékos megváltoztatások éppen a nyomok nagy részének finom rajzolata, sokszor pedig láthatatlansága miatt viszonylag ritkábbak. A tettes, mint említettük, elsősorban arra törekszik, hogy nyomokat ne hagyjon. A nyomok céltudatos megsemmisítésével szemben, amelyre a tettes főleg az ujj, cipő és egyéb nyomok tekintetében törekszik, a nyomok rajzolatának stb. megváltoztatása a kriminalisztikai gyakorlatban majd teljesen ismeretlen.

*

Az azonosítás tárgyának sajátosságai és az azonosító tárgyon az ismérvek tükrözte sajátosságok megegyezése az azonosság megállapítása szempontjából alapvető jelentőségű. Amíg a különbségek elsősorban az azonosság kizárása tekintetében jelentősek, a megegyezések kimutatása az azonosság megállapításának képezheti alapját.

Az azonosság megállapítása azonban nem lehet egy vagy csak néhány megegyezés megállapításának eredménye. — A megegyezések jellegét nem egyetlen sajátosság, hanem a sajátosságok összessége tekintetében bírálja el a szakértő.

A megegyezést mutató sajátosságok együttes előfordulása szükségszerű vagy véletlen lehet. Az azonosság megállapítása szempontjából több ismérvenek a szükségszerű együttes előfordulása kisebb bizonyító értékű az azonosság megállapítása szempontjából, mint a véletlen előforduláson alapuló kapcsolat. A szériagyártás következtében egyes sajátosságok szükségszerűleg együttesen fordulnak elő. Például egy pisztolyból kilőtt hüvelyen a pisztoly egyes alkatrészei a működésüknek megfelelő helyen képeznek nyomokat. A kriminalisztikai gyakorlat éppen a legkülönbébb gyártmányú pisztolyok ismeretében ezeket a szükségszerűleg együttesen előforduló nyomoknak jellegzetességeit ismeri, nyilvántartásokban feldolgozza és rendszerezi. A szükségszerűleg együttesen előforduló megegyezések megállapítása azonban még nem elegendő alap az azonosság megállapítására. Az ilyen megegyezések még csak azt bizonyítják, hogy az adott esetben azonos szériában gyártott tárgyakról van szó. Ezen túlmenőleg egyes további sajátosságoknak az azonosítás tárgyában való kizárólagos előfordulása lehet csak az azonosság megállapításának megízható alapja.

Az azonosság megállapításában nagyjelentőségű a véletlenül együttesen előforduló megegyező sajátosságok megállapítása. A szériagyártás elterjedtsége ellenére is, az elkövetési eszközön például történhetnek javítások az elkövetés és a gyártásból való kibocsátás ideje között. Ezeknek a sajátosságoknak együttes előfordulása véletlen jellegű, ezért az azonosság megállapításában esetleg döntő jelentőségük lehet. Például az elkövető cipője — sorozatgyártásban készült. Azonban amennyiben a cipőt megjavították vagy huzamosabb időn keresztül viselték a cselekmény elkövetése előtt, ez olyan sajátosságokat hozhat létre a cipőn, amelyek azonosságának megállapítására alkalmasak. Ennek alapja a sajátosságok együttes előfordulásának véletlensége. A sorozatgyártás is feltételezi, hogy főleg a bonyolultabb szerkezetű eszközök egyes alkotó részei egyedileg megmunkáltak. Ezek a gyakorta csak jelentéktelen különbségek, amelyeknek például egyes alkatrészek esiszólása, öntése, esztergályozása, reszelése stb. során szükségszerűleg kell keletkezniök a sorozaton belül is. Az azonossági megállapításban az így keletkezett véletlenül együttesen előforduló sajátossági megegyezésének ugyancsak lényeges jelentősége van.

A személyazonosság területén az emberi test változásai ugyancsak kiemelkedő jelentőségűek, viszont megállapításuk alapos körültekintést követel meg. Például az ujj sérülése vagy az öregedés az ujjlenyomaton a „fehér vonal” végződésével látszólag különbözőségeket mutat a korábban regisztrált ujjlenyomattal szemben, bár azon számos sajátosság megegyezik. A sérülés keletkezésének és következményének megállapítása a szakértői vizsgálat tükrében éppen az azonosság megállapításához jelenthet értékes segítséget. Bizonyos súlyosabb betegségek, mint tifusz, egyes fejsérülések stb. kihathatnak a személy írásának változására is. Az írásszakértő vizsgálata során az ilyen

okból eredő különbségek okának tisztázására éppen az egyezések értékének megállapítása végett feltétlenül köteles.

A megegyezéseknek rendkívül nagy száma éppen az írásszakértői vizsgálat során arra kell a szakértőt indítsa, hogy vizsgálja: az egyezés nem „mesterségesen” létrehozott-e, tehát nem az írás, vagy éppen az aláírás utánzásával, vagy átmásolásával kell-e számolnia. Ismeretes, hogy az aláírás, még a legkiirtabb is, mindig bizonyos különbségeket is mutat. Az ilyen önmagukban nem lényeges különbözőségek teljes hiánya alapot adhat annak a legbehatóbb vizsgálatára, hogy nem átmásolt-e a két, lényegében teljesen egybeeső aláírás stb.

Az azonossági eljárás során megállapított sajátosságok alapos vizsgálatával az azonosítás tárgyán és az azonosító tárgyak hordozta ismérvek tükröződésében a megállapított sajátosságok összehasonlításával és egymáshoz való viszonyuk megállapításával a szakértő felkészült a vélemény megalkotására.

Az írásos szakértői vélemény a büntető eljárásban okirat, amely magában foglalja a szakértői véleményt mint az eljárás során mérlegelésre kerülő egyik bizonyítékot. Az eljárásjogi szabályok meghatározzák a szakértői vélemény eljárásjogi követelményeit, amelyekkel ezen a helyen nem foglalkozunk. Vizsgálni kell azonban a szakértői vélemény kialakításának folyamatát, amely a vélemény megalkotásával lezárja a szakértői tevékenység előbb kifejtett általános elemző, összehasonlító-kísérleti és értékelő szakaszaiban kifejtett tevékenységet.

A megismerési folyamat, amelynek kiemelkedő jelentősége van a hitelesen megállapított tényekre alapozott belső meggyőződés kialakításában, lényegében teljesen azonos feltételek mellett megy végbe a bíróban, az intézkedésre jogosult hatóság tagjában s a szakértőben is. Természetesen lényeges különbségek választják el a belső meggyőződésre alapított megállapításokhoz fűződő intézkedéseket. A szakértői vélemény feladata, hogy a speciális természettudományi ismereteket közvetítse a bíróhoz vagy a hatósághoz, azoknak a megállapításoknak a felhasználásával, amelyeket a kérdéses területen a kriminalisztika tudománya biztosít a büntető eljárás számára.

A szakértői vélemény azonban távolról sem váltja fel, még a véleményben tárgyalt tények értékelésében sem a bírót. A bíróság a bizonyítékok szabad mérlegelése során az eljárás összes adatainak egybevetésével értékeli a szakértői véleményt is, azt felhasználhatja a tényállás megállapításában mint bizonyítékot, vagy elvetheti a szakértői véleményt. A pozitivisták, mindenképp az ezt a nézetet következetesen hangoztató Ferri által képviselt elméletet, amely a szakértőt „tudományos bíróként” értékeli — mint téves elképzelést gyakorlatunk és elméleti irodalmunk egyöntetűen elveti.²³

A szakértő az eljárásban releváns tények megállapítása és értékelése tekintetében nyilvánít véleményt a szakértői eljárás során megvizsgált tények alapján. Ennek hangsúlyozása azért fontos, hogy ezáltal körülhatároljuk a szakértő tevékenységét és világosan leszögezzük, hogy a szakértőnek semmiképpen sem lehet feladata, hogy saját maga nyomozzon, véleményt nyilvánítson a szakértői kirendelés körén kívül eső tényekről. A szakértő a kirendelésben megszabott kereteken belül nyilvánít véleményt s nem sajátíthatja ki

²³ SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban. Bp. 1959. 23. és köv. p.

magának a bíróság vagy hatóság feladatát az eljárásban megállapított tények értékelése tekintetében. „A jog és különösen az eljárási jog területén feladatunk nem az, hogy a bírói meggyőződést, azaz a bizonyítékok mérlegelésével kapcsolatos legfontosabb tényezőt mesterségesen kizárjuk és helyére olyan mechanikus erőt igyekezzünk állítani, mint Bentham biztonsági fokmérője, vagy a Ferri-féle sztigmográfia, hanem az, hogy megértsük a bírói meggyőződés kialakulásának igazi tartalmát, valóságos folyamatát, megkönnyítsük kialakulását, biztosítsuk számára a legkedvezőbb feltételeket”²⁴ — állapítja meg helyesen A. Ja. Visinszkij.

Ennek a feladatnak ellátásában a szakértői vélemény a kriminalisztikai azonosítási vizsgálat tekintetében azt szolgálja, hogy a bíró elé tárja a lefolytatott szakértői vizsgálat megállapításait az azonosság megállapítása vagy kizárása kérdésében. A szakértői vélemény négy irányban foglalhat állást: a) megállapítja az azonosságot; b) kizárja az azonosságot; c) az azonosságot több-kevesebb valószínűséggel megállapítja, vagy d) bejelenti, hogy a rendelkezésre bocsátott anyagok vizsgálata során megállapított adatok alapján nem tud véleményt nyilvánítani az azonosság kérdésében.

A fenti lehetőségek közül az első kettővel bővebben foglalkozni felesleges, mert az ilyen döntések tartalma teljesen világos. Vizsgálni kell azonban az azonosság valószínű megállapítását tartalmazó vélemény tartalmát és jelentőségét.

A lefolytatott szakértői vizsgálat során megállapításra kerülhetnek olyan tények, amelyek az azonosság megállapítása mellett szólnak, s ugyanakkor olyan tények is, amelyek az azonosság kizárását indokolnák. Ilyen esetekben a szakértő az azonosságot nem állapítja meg teljes határozottsággal, hanem véleményében éppen az ellentétes jelentőségű tények értékelésével az azonosságot valószínűséggel állapítja meg. Ez a valószínűség azonban különbözik a matematikai valószínűség fogalmától. A véleményben az azonosság valószínűségének fokát nem mennyiségileg jelöli meg. A valószínűség fokát a szakértő megközelítőleg határozza meg az ellentétes értékű adatok összevetésével. Az ilyen esetben a szakértő a megállapított tények elemzésével és a kriminalisztika tudományának ismeretei alapján történő értékelésével szorosan összefüggő jelenségeket mérlegel. Az ilyen vélemény kiegészítheti a bíróság vagy hatóság más tények értékelése kapcsán kialakuló meggyőződését az eljárásban releváns tények megállapításáról.

A vizsgálati anyag korlátai, mennyisége vagy minősége bizonyos esetekben nem teszi lehetővé, hogy a szakértő bármilyen irányban is véleményt alakítson ki. Ha a szakértő megkísérelte a kirendelő hatósággal kiegészített ni a vizsgálandó anyagokat, további adatokat szerezni véleménye kialakításához, s ez eredménnyel nem járt, véleményében vagy jelentésében megindokolja, hogy miért nem tud véleményt nyilvánítani. Ilyen esetekben is a szakértő részletezi lefolytatott vizsgálatának eredményeit és ennek során mutat rá arra, hogy hol mutatkoztak azok a hiányosságok a vizsgálatra beküldött anyagban akár mennyiségileg, akár minőségileg, amiért nem tudott véleményt nyilvánítani.

*

²⁴ VISINSZKIJ, A. JA.: A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban. Bp. 1952. 242. p.

A szakértői vélemény alapját mindenkor a természettudományoknak a speciális vizsgálati területre vonatkozó törvényei képezik. Ezeket a törvényeket tartalmazhatják és meghatározhatják az érintett természettudományok önmaguk, s az esetek többségében a természettudományok és a kriminalisztika tudománya együttesen. Például az ujjlenyomat tekintetében az orvostudomány és a kriminalisztika együttesen állapítja meg azokat a sajátos tudományos törvényeket, amelyek az ujjlenyomat-szakértői tevékenység alapját képezik.

A szakértőnek feladata, hogy véleményében részletezze az ilyen természetű tudományos törvényeket. Ez a szakértői vélemény mellőzhetetlen része. A bíróság ugyanis csak akkor van abban a helyzetben, hogy értékelhesse a szakértői véleményt mint bizonyítékot, ha ismeri azokat a tudományos alapokat, amelyeken a lefolytatott vizsgálat megállapításai felépülnek. A gyakorlatban néha úgy tűnhetik, hogy az ilyen elég széles körben ismert törvények minden szakértői véleményben való összefoglaló ismertetése szükségtelen terjengősség. Ez azonban nem helyes felfogás: ha számításba vesszük, hogy a bíróság valamennyi tagja sohasem ismeri olyan alaposítással ezeket a törvényeket, mint a természettudományi ismeretekben járatos szakértő. A nem hivatásos bírácánál ez természetes is. A hivatásos bírác vonatkozásában ugyan ma már mellőzhetetlen követelmény, hogy a kriminalisztika alapvető ismereteivel rendelkezzenek, mégis az egyes ügyek konkrét körülményei megkövetelik, hogy a szakértő ezek előtt is leszögezze azoknak a törvényeknek megállapításait, amelyekből véleménye megszerkesztésekor kiindult.

Ez a követelmény gyakorlati jelentőségű, ugyanis alapot ad ahhoz, hogy a bíróságok és más hatóságok, akik a szakértőt kirendelték, mérlegelhessek a szakértői véleményt és azt éppen a tényállás leghitelesebb megállapítása végett kritikailag értékelhessék. Nem árt ezzel összefüggésben az előbb említett ujjlenyomat-szakértői vizsgálatokkal kapcsolatosan arra rámutatni, hogy a bíróságok néha nem a kellő kritikai értékeléssel vizsgálják az ilyen véleményeket. A kriminalisztika az ujjlenyomatokat és az abban megállapítható ujjléc rajzolatokat személyazonosításra használja fel, annak a tapasztalati ténynek alapján, hogy az ujjlenyomatok megismételhetetlenek és a személy élete során viszonylagosan állandók. A daktiloszkópia és az orvostudomány azonban még egyáltalán nem tud feleletet adni arra a kérdésre, hogy milyen törvények határozzák meg az ujjlenyomatok rajzolatának kialakulását. Ennek ellenére előfordulnak a gyakorlatban olyan esetek, amikor az ujjlenyomatokat a személy származásának tisztázására, az apá megállapítására használják fel. Amikor ma még sem az ujjlenyomat rajzolatok kialakulásának törvényszerűségei, még kevésbé ezek örökölhetőségének kérdése tudományosan távolról sem megállapított, az ilyen áltudományos eljárás a szocialista törvényesség érvényesülése szempontjából különösen is aggályos.

A szakértői vélemény tartalmazza azokat a tényeket, amelyeknek alapján a megfelelő természettudományi-kriminalisztikai törvényeket alkalmazza. A szakértői véleményben nem elégséges, ha a szakértő csak utal azokra a tényekre, amelyeket vizsgálata során észlelt, hanem megfelelően dokumentálni is köteles a megállapított tényeket. A bíróság vagy hatóság tehát éppen úgy, mint a szakértő, abban a helyzetben kell legyen, hogy saját maga is meggyőződhessen ezekről a tényekről, észlelésük módjáról és folyamatáról. Itt utalunk arra, amit már előbb a dokumentáció módszereiről, főleg a fényképezési dokumentációról említettünk.

A szakértő a véleményben részletezi azokat a módszereket, amelyekkel ezeket a tényeket megállapította, kísérletileg ellenőrizte, ennek bizonylata a kísérleti napló adatainak felsorolása és ennek dokumentációja. Ezeken keresztül teszi a bíróság számára is szemlélhetővé és érthetővé az azonosítás tárgyának sajátosságait, az azonosító tárgyon megállapított ismérvekben tükröződő sajátosságokat, és ezek egymás között megállapított megegyezéseit vagy különbözőségeit. A módszerek és a vizsgálati megfigyelésekre felhasznált technikai stb. felszerelések ismertetése azért is mellőzhetetlen, mert ezek számbavételével tudja a bíróság vagy a hatóság a szakértői jelentés vagy vélemény alapján megállapítani, hogy a lefolytatott szakértői vizsgálatot korszerű szinten végezték-e el.

A szakértői vélemény vagy jelentés tartalmazza, mint említettük, a természettudományi és kriminalisztikai törvényt, amelynek alapján a szakértői vizsgálat folyt, valamint a megállapított tényeket. Ezekből vonja le a szakértő következtetéseit, a megállapított tények tudományos értékelését. A szakértői tevékenységnek ez a része a logikai gondolkodás folyamatát tükrözi és lerögzítése a bíróságot vagy hatóságot abba a helyzetbe hozza, hogy mérlegelhesse ennek a logikai folyamatnak a hibátlanságát. A bírósági mérlegelésnek fontos feladata, hogy ezeket a következtetéseket ellenőrizze, mert ezek elbírálásával állapíthatja meg, hogy a szakértői vizsgálat sokoldalúlag vizsgálta-e a rendelkezésre bocsátott anyagokat, egyaránt számbavette-e a véleményt alátámasztó és annak ellentmondó tényeket, s logikai meggyőző ereje van-e az érvelésének.

A szakértő az értékelő szakaszban elemzett egyes sajátosságoknak első-sorban minőségi értékelésével, egymáshoz való viszonyuk megállapításával, a megállapított egyezések vagy különbségek felsorolásával, dialektikus értékelő folyamat során alakítja ki véleményét. A szocialista kriminalisztika tehát a szakértői vélemény kialakításában nem a sajátosságok megegyezésének vagy a különbségek mennyiségének számbavétele vagy más mechanikus módszerek alapján jár el.

*

Mint az előbbieken megállapítottuk, a burzsoá kriminalisztika — s ez természetéből következik — nem fogadja el a dialektikus materialista módszert a szakértői vélemény kialakításának alapjául, viszont saját azonosítási szakértői vizsgálati módszert sem alakított ki. Azok a módszerek, amelyeket a burzsoá kriminalisztika egyes művelői az azonosítási eljárás módszerül kidolgoztak, tudománytalanok, s távolról sem ölelik fel az azonosítási eljárás minden lehető területét.

E. Locard, ismert francia kriminalista, például az ujjlenyomatok azonosításának megállapításáról írva²⁵ és Balthasar is, akire hivatkozik, 17 sajátosság megegyezését követeli meg az ujjlenyomat alapján történő azonosítás pozitív eldöntéséhez. Ennek a számnak kialakulása lényegében azon az okfejtésükön alapul, hogy az ujjlenyomat átlagos területét 100 részre osztva kaphatunk még olyan felület-részeket, ahol egyenként 4 sajátosság állapítható meg. A változatok lehetőségét tehát a $(4)^{100}$ hatvány fejezheti ki. Mint arra már utaltunk, a tudomány még nem ismeri az ujjlenyomatok rajzolatának kialakulását meghatározó törvényeket, másrészt pedig Locard és Balthasar nem hoz

²⁵ LOCARD, E.: Bevezetés a kriminalisztikába. Moszkva, 1941. 192. p.

fel érveket annak alátámasztására sem, hogy miért éppen 17 sajátosság egyezését követelik meg. Az ujjlenyomat alapján történő azonosítás módszerének tudománya a szocialista kriminalisztikában nem elsősorban mennyiségi megegyezések megállapítását követeli meg, hanem a megegyezések minőségében állapít meg számbajövő követelményeket, amikor az ujjlenyomat centrumát, deltáit vagy a delták helyzetét vagy hiányát, a sajátosságok egyediségét és már körülményeket vesz alapul az azonoság megállapításának eldöntésénél.

J. D. és C. O. Gunther²⁶ a matematikai valószínűségszámítás törvényeit kívánják alkalmazni a kriminalisztikában. „Az azonosítási tudomány alapjaiban egyre inkább matematikai tudománnyá válik, amely bizonyos számú fegyver vizsgálata alapján megállapítja az egyes véletlen ismérvek előfordulásának valószínűségét s az azonosítás tudománya az egyes valószínűségek mutatóinak szorzatával állapítja meg az előfordulások csoportjának valószínűségét” — írják ballisztikai munkájukban.

A matematikai valószínűségszámítás törvényeinek a kriminalisztikai azonosítási eljárásban való felhasználása tudománytalan módszer. A matematikai valószínűségszámítás ugyanis a matematikában, amely egymástól független és egyenlő értékű mennyiségekkel folytat eljárást. A kriminalisztikában az egyes sajátosságok, azok csoportjai nem független, hanem egymással szorosan összefüggő jelenségek, amelyek egymást feltételezik vagy kizárják stb. A kriminalisztikai sajátosságoknak az azonosítás szempontjából való értéke rendkívül különböző. Ez elsősorban a sajátosság egyedisége, állandósága, kifejezettsége, együttes előfordulásának véletlen vagy szükség-szerű kapcsolata és más körülmények alapján határozható meg.

Guntherék módszerének tudománytalanságát jellemzi az a meghatározás is, amit az előzetesen vizsgált fegyverek számáról mondanak — illetve nem mondanak. Guntherék „bizonyos” számú fegyvert vesznek vizsgálatuk alapjául. Vajon mennyi ez, azt nem közlik, de ha százakban vagy ezrekben is határoznák meg az előzetesen a valószínűségszámítás alapjául lefolytatott fegyvervizsgálatok számát, ha ezt összevetjük például a pisztolyt gyártó országok számával, az egyes országokban készült gyártmányok számával, a még használatban levő ma már nem korszerű, de lövőképes pisztolyok számával, nyilvánvaló, hogy kiindulási pontjuk helytelen. Lényegében arról van szó, hogy a logikai premisszát helytelenül és önkényesen választják meg, s ezért egész módszerük már kiindulási pontjában is hamis, másrészt a tudományos kriminalisztikában a sajátosságok sokoldalú jellegére tekintettel nem alkalmazható.

A burzsoá kriminalisztikában felbukkanó mechanikus és a valószínűségszámításon alapuló módszerek tehát a szocialista kriminalisztikában nem alkalmazhatók. A szocialista tudomány a valószínűségszámítást ott alkalmazza, ahol a vizsgált tömegjelenség és az ezeket irányító törvényszerűségek előzetes elemzése alapján alkalmazhatók, és amikor a teljes és konkrét ellenőrzés nem döntő és nem is lehetséges. A szocialista kriminalisztikában azonban ez fordítva van, mert az azonosítási eljárás ismert természettudományi és kriminalisztikai törvények alapján megy végbe és tárgya pedig ellenőrizhető tények csoportja. A kriminalisztikai szakértői eljárásban a vélemény alapját konkrétan megállapított tények képezik, s nem a véletlen. Pontosán mutat rá az

²⁶ GUNTHER, J. D. & C. O.: The Identification of Firearms. New-York, 1935. 32. p

ilyen véletlenek jellegére Engels: „Feuerbach és a klasszikus német filozófia felbomlása” című munkájában: „Ahol a felszínen a véletlen űzi játékát, ott mindig benső, rejtett törvények uralkodnak és csak arra van szükség, hogy ezeket a törvényeket felismerjük.”²⁷

Ezért nem lehet egyet érteni V. Ja. Kolgyin nézetével,²⁸ aki arról ír, hogy a megegyezést mutató sajátosságok előfordulásának gyakoriságát „bizonyos” esetekben, mint a tömegesen előforduló jelenségek gyakoriságát, a valószínűségszámítás törvényei alapján lehet mérlegelni. Kolgyin maga sem határozza meg, hogy miért és hol volna lehetséges a valószínűségszámítás alkalmazása a kriminalisztikai azonosítási eljárásban. Megítélésünk szerint a szocialista kriminalisztikának helyes törekvése az, hogy a „felszín alatti” törvényeket is egyre inkább felszínre hozni törekszik, semmint a kétes alapokon nyugvó valószínűségszámítás alkalmazása. Kolgyin munkája egészében — s ez is a valószínűségszámításnak az azonosítási eljárásban való felhasználása ellen szól — síkraszáll a dialektikus materialista módszer alkalmazása mellett.

A kifejtettek nem állítják, hogy a szocialista kriminalisztikai azonosítási eljárás során nem fordulhatnak elő hibák. A hibák azonban nem a szocialista kriminalisztikai tudományos módszerekből, a dialektikus materialista módszerekből, hanem ellenkezőleg, a tudományos rendszertől való eltérésekből, felületességéből keletkeznek. Az azonosítási eljárás során elkövethető hibák legfőbb forrásai a következőkben jelölhetők meg: a) Az általános elemző vizsgálat fogyatékosai, amikor a szakértő nem észlel bizonyos jelenségeket. Ez eredhet akár felületességéből, akár pedig azért, mert nem vagy nem hozzáértően alkalmazta az észlelést lehetővé tevő technikai felszerelést. b) Hibákat eredményezhet az absztrakció folyamatában való egyoldalúság, esetleg önkényesség. A szakértőnek kötelessége, hogy az észlelt jelenségeket, akár a sajátosságok közötti megegyezést vagy különbözőséget jelentsenek is, egyaránt figyelembe vegye. A szakértő a legmervebben el kell hogy hártson minden olyan törekvést, amely egyoldalúságra kívánja indítani valamilyen „szempont” érvényesítése végett. Az ilyen esetleges beavatkozás a szakértő szabadságának korlátozása és a szocialista törvényesség sérelme. c) Az összehasonlító-kísérleti szakasz során hibákat véthet a szakértő, ha nem különbözteti meg az általános ismérveket az egyedi ismérvektől. Ennek ellenszere a szakértő alaposabb elméleti és gyakorlati jártassága a vizsgált terület anyagi és technológiai ismereteiben. d) A kísérletek hiányos vagy hibás lefolytatása tévedéseket eredményezhet a sajátosságok között különbözőségnek vélt jelenségek észlelésében, amelynek gyökere a nyomképződés feltételeinek nem kellőleg alapos elemzése.

*

A bíróság a szakértői véleményt értékelni köteles, akkor is, ha mint bizonyítékot elfogadja, s akkor is, amikor elveti a szakértői véleményt. Az értékelést a határozat indokolása tartalmazza. Az egyes szakértői vélemény minél alaposabb kritikai értékelése a szakértői munka fejlődésére általában is előmozdítólag hat, s ugyanakkor a tudományosan magasabb értékű szakértői tevékenység visszahat a bizonyítási eljárások eredményének tökéletesedésére.

²⁷ MARX—ENGELS: Vál. művek. II. Bp. 387. p.

²⁸ KOLGYIN i. m. 105. p.

A szakértői vélemény értékelése lényegében a vizsgálat tudományos alapjának, rendszerességének és a vélemény megszerkesztésének alaposságát öleli fel.

A szakértői vélemény értékelésében az eddig tárgyalt kérdések körén kívül szerepe van a szakértő személyének is. A szakértő személye azáltal, hogy tudatában tükröződnek a megfelelő felszereléssel és tudományos céltudatossággal megvizsgált tények, ezeket a tényeket reprodukálja, értékeli és jelentőségük elemzése alapján szerkeszti meg véleményét. Következésképpen a szakértő képességei, a saját szakértői tevékenységének keretén belül megszerzett ismereteinek alapossága, döntő mértékben kihat a szakértői vélemény minőségére. A szakértő képességeinek és tudásának hangsúlyozása a szakértői vélemény értékének elbírálása során távolról sem azt jelenti, hogy a nagy tapasztalatú és elsőrendű képességekkel rendelkező szakértő nem tévedhet. Azonban a nagyobb gyakorlat, az alaposabb elméleti felkészültség a releváns tények megállapításában, a tények értékelésében feltétlenül számbaveendő a szakértői vélemény elbírálásakor.

*

Az azonosság és azonosítási eljárás kérdései a kriminalisztikában kiemelkedően fontos elméleti kérdések. Az előbb felvetett gondolatok e kérdések egynémelyikét kívánták kiragadni. A felvetett témakör további bővebb vizsgálatát, megvitatását és lényeges kibővítését a tárgyalt probléma sokoldalúsága és fontossága teszi szükségessé.

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ТОЖДЕСТВА И ПРОЦЕССА ИДЕНТИФИКАЦИИ В КРИМИНАЛИСТИКЕ

Дь. Алапи

Усиливая раскритикование преступлений, социалистическая уголовная политика старается привлечь к ответственности всех лиц, совершивших преступления. Криминалистика оказывает помощь осуществлению этой задачи. Правильное применение техники в области криминалистики обуславливается правильным решением теоретических вопросов.

Статья рассматривает некоторые проблемы процесса идентификации, представляющего собой один из важнейших теоретических вопросов криминалистики. Принятие правильного решения по вопросам идентификации требует научного толкования понятия тождества в области криминалистики в духе материалистической диалектики. Статья разбирает явления, выражающие тождество. Они представляют собой характерные признаки, отображающие особенности. Автор статьи различает общие и индивидуальные признаки, подвергая притом анализу теоретические вопросы о выразительности и неизменности этих характерных признаков и особенностей.

Проанализировав понятие тождества, автор переходит к отдельным вопросам процесса идентификации. Он исследует четыре стадии процесса идентификации, а именно стадии общего анализа, сравнительных экспериментов, оценки, и заключения о наличии тождества.

Статья анализирует взгляды, имеющие место в буржуазной литературе по вопросу об отождествлении, в том числе и применение теории вероятности, механическое обсуждение тождества на основании количества признаков. Статья показывает непригодность и лженаучность этих методов.

В заключение, автор статьи анализирует основные аспекты, исходя из которых, суд или иной орган, назначивший для отождествления экспертизу, оценивает по существу заключение эксперта о наличии или отсутствии тождества. Оценка заключения, данного экспертом в ходе отождествления, представляет собой по сути дела контроль за тем, были ли при производстве отождествления исследованы соответствующие материалы и применены соответствующие научные методы и средства.

QUELQUES PROBLÈMES THÉORIQUES DE L'IDENTITÉ ET DE LA PROCÉDURE D'IDENTIFICATION DANS LA CRIMINALISTIQUE

Gyula Alapy

Par l'augmentation de l'efficacité de la découverte des infractions, la politique criminelle socialiste porte ses efforts sur l'établissement de la responsabilité des auteurs de toutes les infractions commises. La tâche de la criminalistique est de contribuer à la réalisation de ce but. Dans le domaine de la criminalistique, la solution correcte des problèmes théoriques est une des conditions indispensables de l'application d'une technique appropriée.

L'étude s'occupe de certains aspects de la procédure d'identification qui est une des questions théoriques des plus importantes de la criminalistique. La solution exacte des problèmes soulevés par la procédure d'identification présuppose une interprétation scientifique, matérialiste dialectique de la notion de l'identité. L'étude examine les phénomènes par lesquels l'identité est exprimée. Ce sont des caractéristiques reflétant des spécificités. L'étude fait distinction entre les caractéristiques générales et individuelles et analyse les problèmes théoriques de leur caractère prononcé et permanent.

Après l'analyse de la notion de l'identité, l'auteur examine certaines questions particulières de la procédure d'identification, notamment les quatre phases de l'identification, à savoir celles de l'analyse générale, de la comparaison expérimentale, de l'évaluation et de la formation de l'opinion.

L'article s'occupe des idées des auteurs bourgeois relatives à la procédure d'identification, telles que l'application du calcul des probabilités ou la détermination mécanique de l'identité sur la base de la quantité des traits caractéristiques de l'identité. Il démontre l'inefficacité et la nature antiscientifique de ces méthodes.

Pour finir, l'article analyse les principaux points de vue suivant lesquels l'opinion de l'expert désigné pour l'identification est appréciée au fond par le tribunal ou par une autre autorité entrant en ligne de compte. L'appréciation de l'expertise préparée au cours de la procédure d'identification signifie au fond le contrôle du matériel, de la méthode scientifique et de l'outillage employés par l'expert au cours de l'examen.